

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΠΟΥΔΗΝ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ο ΚΡΟΚΟΣΥΛΛΕΚΤΗΣ ΠΙΘΗΚΟΣ

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ ἀνασύνθεσις εἰς πίνακας τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ κύκλου διὰ τῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τεμαχίων τοιχογραφημένων ἐπιχρισμάτων εἶναι ἐργασία ἐξαιρετικῶς δυσχερῆς, προϋποθέτουσα τὴν συνεργασίαν εἰδικῶν ἐπιστημόνων καὶ πεπειραμένων μουσειακῶν καλλιτεχνῶν. Τὸ προῖόν ταύτης ἔχει συνήθως τὸν χαρακτῆρα πιθανῆς μᾶλλον ὑποθέσεως παρὰ ἀνακτηθέντος μινωικοῦ δημιουργήματος. Αἱ δυσχέρειαι ἀποτελοῦν συνάρτησιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ θέματος — εἰκονιστικοῦ ἢ διακοσμητικοῦ —, τῆς εὐρύτητος τῆς ἐπιφανείας, τὴν ὁποίαν διεκόσμη, καὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν περιέστησαν τὰ τεμάχια, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποσπασθέντα τοῦ τοίχου καὶ καταπλακωθέντα ὑπὸ ὄγκων χωμάτων καὶ λίθων. Τὰ εἰκονιστικὰ θέματα ἀνασυγκροτοῦνται δυσκολώτερον ἀπὸ τὰ διακοσμητικά, ὅπου ἐνδιαφέρει περισσότερο ἢ ἀποκατάστασις τοῦ μοτίβου παρὰ ἡ ἀκριβῆς τοποθέτησις τῶν τεμαχίων¹. Εἰς μίαν εἰκονιστικὴν σύνθεσιν, ἡ ὁποία συνήθως περιέθεε κύκλω ὡς διάζωμα τὸ δωμάτιον ἢ διεκόσμη ὀλόκληρον τοῖχον ἄνω τῆς συνήθους ὀρθομαρμαρώσεως, ἡ ἀκριβῆς θέσις τῶν τεμαχίων φυσικὰ εἶναι δύσκολον νὰ ἐξευρεθῇ καὶ οὐχὶ μικρὰ περίσκειψις ἀναγκαιοῖ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ θέματος. Αἱ δυσχέρειαι ἐπαυξάνονται, ὅταν τὰ τεμάχια εἶναι μικρὰ καὶ εὐρίσκονται διεσκορπισμένα: ἡ πρὸς ἄλληλα ἀκριβῆς προσαρμογὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀδύνατος λόγῳ τῆς φυσικῆς φθορᾶς τοῦ κρασπέδου των². Ἐὰν ἀναγνωρισθῇ τὸ θέμα, ἡ τοποθέτησις εὐχε-

¹) Οὕτω εἰς τὰς τοιχογραφίας «τῶν ἀσπίδων» ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος ἡ τοποθέτησις τῶν τεμαχίων ἐγένετο, ὅπου ἐπέτρεπε τὸ ἐκ τῆς συνολικῆς μελέτης ὀλοκληρωθὲν διακοσμητικὸν σχέδιον, ἀδιαφόρως ἂν ἡ τοποθέτησις αὕτη ἀντεστοίχει ἢ ὄχι πρὸς τὴν πραγματικὴν ἀρχικὴν θέσιν: Evans, *The Palace of Minos* [κατωτέρω συντομογραφικῶς=P.M.] III, σ. 302 (καὶ σημ. 2), ἐγχρωμος πίναξ XXIII. *Tiryns*. II (1912), σ. 34, ἐγχρωμος πίναξ V.

²) Ἰδέαν τῶν τεχνικῶν δυσχερειῶν διὰ τὴν περίσσειαν τῶν τοιχογραφικῶν ἐπιχρισμάτων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται πολλάκις εἰς σωροὺς συνανειμμένα μετ' ἄλλων ὑλικῶν, δύναται νὰ παράσχη χαρακτηριστικὴ φωτογραφία ἐκ τῆς Οἰκίας τῶν Τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ: P. M. II, σ. 445 εἰκ. 261.

ραίνεται πως, ἀλλὰ πάντοτε παραμένει ἡ ἀμφιβολία μήπως ἡ εὐρείας ἐκτάσεως σύνθεσις περιεῖχε περισσοτέρας ὁμοίας μορφάς. Παρὰ τὰς ὑπαρχούσας δυσκολίας ἢ ὀλοκλήρωσις τῶν τοιχογραφιῶν εἰς πίνακας εἶναι δυνατὴ καὶ ἐπιβάλλεται μάλιστα, διὰ τὰ ἐπιτευχθῆ μέρος ἔστω τοῦ αἰσθητικοῦ ἀποτελέσματος, τὸ ὁποῖον παρῆεν ἄλλοτε ὁ τοιχογραφικὸς διάκοσμος· εἶναι ἀπαραίτητον ὅμως τὰ ἐφιστᾶται ἢ προσοχὴ ἐπὶ τοῦ ὑποθετικοῦ στοιχείου τῆς ἀνασυνθέσεως³. Τοῦτο θὰ καθίστα δυνατὴν τὴν ἀνασύνθεσιν ἐπὶ νέας βάσεως, ὅταν νέα στοιχεῖα θὰ ἐδικαιολογούν τὴν μετατροπὴν τῆς ἀρχικῆς ὑποθέσεως.

Αἱ ὡς ἄνω δυσχέρειαι οὐδαμοῦ ἴσως ἐγένοντο περισσότερον ἅπται ἢ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς πασιγνώστου ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κροκοσυλλέκτης» τοιχογραφίας: ἀπὸ ὀλοκλήρον διάζωμα ἐσώθησαν ἄθλια τινὰ τεμάχια, τῶν ὁποίων δύο μόνον συνηρμόζοντο πρὸς ἄλληλα, ἐκ θέματος εἰκονιστικοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ σύνολον ἐφαίνεται ἀνεπιστρεπτὶ χαμένον: ἡ προσπάθεια πρὸς ἀνασύνθεσιν παρὰ ταῦτα ἐγένετο καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐκρίθη ὅτι τόσον ἐνηρμονίζετο πρὸς τὸ ὄνειρῶδες τῆς μινωικῆς δημιουργίας, ὥστε τὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς χαρακτηριστικὴ ἀπεικόνισις εἰς τὰ περισσότερα τῶν ἐπὶ τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ ἐμφανισθέντων ἔργων⁴. Ὁ Ὀλλανδὸς μάλιστα Snijder ἐπὶ τῆς συνθέσεως τοῦ παραδόξου «Κυανοῦ Παιδὸς» μὲ τὸ ὡς ἐξ ἐλαστικοῦ κόμματος σῶμα, τοῦ δρέποντος μὲ ταχεῖαν πειστικὴν κίνησιν κρόκους εἰς κήπους ὄνειρων, ἐπέμεινεν ἰδιαιτέρως, διὰ τὰ πείση περὶ τῆς «εἰδητικῆς» προελεύσεως τῆς μινωικῆς δημιουργίας⁵. Οὐχὶ λοιπὸν ἄνευ ἀμηχανίας φέρεται τις πρὸς τὸ τὰ μεταβάλλη τὴν ἤδη ἀποτετελεσμένην

³) Δυστυχῶς δὲν ἐλήφθη περὶ τούτου πρόνοια κατὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν περισσοτέρων ἐκ Κνωσοῦ τοιχογραφιῶν. Ἀντιθέτως, ὑπῆρξαν σχεδὸν ἱκανοποιητικαὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου αἱ δημοσιεύσεις τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν: Tiryns, II, Die Fresken des Palastes von Gerh. Rodenwaldt καὶ Gerh. Rodenwaldt, Der Fries des Megarons von Mykenai, Halle a/S 1921 [κατωτέρω συντομογραφικῶς=Rodenwaldt, Fries].

⁴) Ἡ εἰς πίνακα ἀποκατάστασις τοῦ Κροκοσυλλέκτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ μουσειακοῦ καλλιτέχνου Gilliéron, père. Ὁ ἐν Ρ. Μ. Ι. πίναξ IV ἐπανελήφθη ὡς ἀντιπροσωπευτικὸς τῆς μινωικῆς τοιχογραφίας εἰς θεμελιώδη ἔργα οἷα τὰ: Rodenwaldt, Die Kunst der Antike², Propyläen-Verlag, Berlin 1927, Taf I. J. Pendlebury, The Archaeology of Crete, London 1939, Pl. XXV. J. Pendlebury, A Handbook to the Palace of Minos at Knossos, London 1935, Pl. XI. καὶ G. Snijder, Kretische Kunst, Berlin 1936, Taf. 14.

⁵) G. Snijder, αὐτόθι, ἰδίως ἐν σ. 38. 72, 76 καὶ 152. Ἡ εὐφυὴς μὲ ψυχολογικὴν βάσιν θεωρία τοῦ Snijder εὔρεν ὑπερμάχους τινὰς καὶ περισσοτέρους ἐπικριτάς. Κριτικὴν αὐτῆς ὑπὸ Σπ. Μαρινάτου βλέπε «Κρητικὸς Σελίδες» I, ἀριθ. 3-4, σ. 82.

καὶ ἐδραιωθεῖσαν εἰκόνα τοῦ κροκοσυλλέκτου νέου, ὅπως ἐπιβάλλει ἡ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων. Ἐπὶ τὴν ἐπιστήμη δὲν ἐνδιαφέρεται εἰμὴ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τοῦτο πολλάκις ἀνέτρεψεν ὑποθέσεις αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποβῆ δημοφιλεῖς.

Ἡ ὑποστηριζομένη θέσις δὲν εἶναι πρόσφατος: Ἦδη τὸ ἔτος 1932 εἶχον καταλήξει κατόπιν ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν σωζομένων τεμαχίων τῆς τοιχογραφίας τοῦ Κροκοσυλλέκτου εἰς ἀντιπαραβολὴν πρὸς τὰς δύο τοιχογραφίας τῶν πιθήκων ἐκ Κνωσοῦ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ θέμα ἦτο πίθηκος δρέπων ἄνθη καὶ οὐχὶ νέος, ὡς ὑπὸ τοῦ μουσειακοῦ καλλιτέχνου Gilliéron, père, συνεπληρώθη. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ ἀνασκαφεὺς τῆς Φαιστοῦ L. Pernier μοὶ ἀνεκοίνωσεν, ὅτι εἶχε καταλήξει εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα, ἡ δὲ ἐπὶ τούτου σύμπτωσις τῶν γνώμων δὲν ἦτο βεβαίως ἄνευ σημασίας. Μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τοῦ J. Pendlebury, *The archaeologie of Crete*, London 1939, οὐδὲν σχετικῶς ἐδημοσιεύθη, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, ὡς εἶναι εὐνόητον δι' ἓν βιβλίον περιληπτικὸν τῆς ὅλης ἀρχαιολογίας τῆς Κρήτης, ἡ ὑπόθεσις προσφέρεται περιληπτικῶς καὶ ἀνεπαρκῶς ἐστηριγμένη⁶. Λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος τῆς τοιχογραφίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ γενικωτέρου διδάγματος, τὸ ὁποῖον παρέχεται περὶ τὸ πρόβλημα τῆς ὀλοκληρώσεως τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν, ἡ παροῦσα συμβολή, συνοδευομένη ὑπὸ ἐγχρώμου πίνακος, κατὰ τὰς ὑποδείξεις μου ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανοῦράκη⁷ γενομένου καὶ στηρίζοντος κατὰ τὴν γνώμην μου ἱκανοποιητικῶς τὴν νέαν λύσιν, θὰ εἶναι, πιστεύω, καὶ εὐρύτερον ἐνδιαφέροντα.

Ἀπὸ τὰ διασφζόμενα τεμάχια, τῶν ὁποίων τὰ α καὶ β συμπλησιάζουν, ἦτο προφανές, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μορφῆς κινουμένης ζωηρῶς ἐν τὸς κήπου καὶ δρεπούσης κρόκου ἄνθη. Διὰ τὸ εἶδος τῆς μορφῆς ἡ ἐξα-

⁶) J. Pendlebury, αὐτ. σ. 131. Τὸ χρῶμα, τοῦ ὁποίου ἀνάλογον παρέχουν αἱ τοιχογραφίαι τῶν πιθήκων, ἡ γυμνότης, τὸ πιθηκοειδές τῆς μορφῆς καὶ τὸ πιθανὸν τεμάχιον οὐρᾶς ἀναφέρονται περιληπτικῶς. Τὴν προσοχὴν τοῦ ἀτυχῶς προῶρος ἐκλιπόντος ἱκανοῦ ἄγγλου ἐπιστήμονος ἐπὶ τούτου εἶχον ἐπιστήσει κατὰ τὴν παρασκευὴν τῶν φωτογραφιῶν διὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου του, ὅτε ὡς ἐπιμελητὴς τοῦ Μουσείου παρεῖχον εἰς αὐτὸν βοήθειαν ἀνεκοίνωσα τότε ἐπ' αὐτοῦ σύμπτωσιν τῆς γνώμης τοῦ L. Pernier. Ἡ ἐν σελ. 132 ὑπόσημ. 1 (I believe Professor Pernier first put this theory forward) δεικνύει, ὅτι τοῦ γεγονότος τούτου ἀμυδρὰν μόνον ἀνάμνησιν εἶχε διατηρήσει.

⁷) Θεωρῶ ὑποχρέωσίν μου νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ἰδιαιτέρως τὴν ἐπιμέλειαν καὶ κατανόησιν τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανοῦράκη περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης: τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα δέον νὰ θεωρηθῆ ἱκανοποιητικόν, θὰ εἶχε δὲ τὸν χαρακτήρα ἀρτιότητος, ἂν ὁ νεαρὸς ζωγράφος εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰδικώτερον εἰς τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ὀλοκληρώσεως τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν.

φάνισης τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ θώρακος τμημάτων δὲν ἐπέτρεπεν ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Ὅμως ἡ μορφή ἔφερε κόσμησιν ταινιῶν περὶ τὴν ὀσφύν, τὸ στήθος καὶ τοὺς βραχίονας, ὥστε εὐλόγως ἡ σκέψις ἐστράφη εὐθύς ἀμέσως πρὸς ἀνθρωπίνην μορφήν. Παρὰ ταῦτα ἔν στοιχεῖον ἀντέκειτο : τὸ κυανοῦν χρῶμα τοῦ δέρματος. Γενικὸν κανόνα ἄνευ ἐξαιρέσεων εἰς τὴν μινωικὴν ζωγραφικὴν ἀποτελεῖ ἡ δι' ἐρυθροῦ χρῶσις τοῦ ἀνδρικοῦ σώματος καὶ διὰ λευκοῦ τοῦ γυναικείου κατὰ σύμβασιν γνωστὴν καὶ ἐξ ἄλλων κύκλων, ὡς τοῦ αἰγυπτιακοῦ καὶ τυρρηνικοῦ. Θὰ ἔδει ὅπωςδὴποτε νὰ ἀναζητηθῆ ἐξήγησις τῆς παραβάσεως τοῦ κανόνος, προκειμένου νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ μορφή ὡς ἀνθρωπίνη. Ὁ Ἡ β α ν ς μετὰ ὄριμον σκέψιν ἀπέκλινε νὰ δώσῃ τὴν ἰδιορρυθμίαν εἰς ἀρχαικότητα⁸ : ἂν ἀπὸ τῆς ΜΜΙΙ ἐποχῆς ἡ σύμβασις τοῦ ἐρυθροῦ-λευκοῦ εἶχεν ἐπικρατήσῃ, ἐπίστευεν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν πρώτων ἀνακτόρων (ΜΜΙ-ΜΜΙΙ) ἡ διὰ κυανοῦ δήλωσις ἀνθρωπίνης μορφῆς, καίτοι μὴ μαρτυρουμένη, δὲν θὰ ἀπεκλείετο. Συντελούντων καὶ ἄλλων ὄρων, ὡς τῆς συγκεκριμένης πῶς στρωματογραφίας τῆς περιοχῆς «*Early Keer*», ἐνθα ἀνευρέθη ἡ τοιχογραφία, καὶ τοῦ ἰδιορhythμου περιγράμματος, ὅπερ ἀπεδόθη διὰ τῆς συμπληρώσεως τῆς μορφῆς εἰς ἀνθρωπον, ἡ ὑπόθεσις περὶ ἀρχαικότητος εὐωδοῦτο. Πολὺ βραδύτερον, τὸ 1936, ὁ *Snijder* ἔδωκε νέαν ἐξήγησιν τοῦ χρώματος σύμφωνον πρὸς τὴν περὶ «εἰδητισμοῦ» τῶν Κρητῶν θεωρίαν του : οἱ δι' ἐποπτικῶν εἰκότων νοῦντιες Κρηῆτες, ἰσχυρίζετο, ὑφίσταντο πολλάκις τὴν παραίσθησιν κυανοῦ δεσπόζοντος χρώματος⁹. Ὁ *Pendlebury* σημειοῖ ὡς παρεμπίπτουσαν σκέψιν, ὅτι τὸ χρῶμα θὰ προσηρομόζετο μᾶλλον πρὸς χθόνιον αἰγύπτιον θεόν¹⁰. Αἱ ὑποθέσεις αὗται δὲν πείθουν. Ἡ σύμβασις τοῦ ἐρυθροῦ-λευκοῦ ἀποδεικνύεται ἰσχύουσα ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ΜΜ

⁸) *Evans*, P. M. I, 265: «The figure itself with its grey blue body colour differs from the convention observed by the later school of Minoan wall-paintings». III, 21: «The unique bluish tint of the figure points to an Age, when the Egyptian colour convention of deep red for males, and white for women, generally prevalent from the Third Minoan Period onwards, had not yet been adopted».

⁹) *Snijder*, αὐτ. 76: «... ob nicht diese blaue Farbe ihren Ursprung in der blauen Erscheinungsweise des Anschauungsbildes findet... Für ihn (den Kreter) war sie durch das Anschauungsbild ad oculos demonstriert und auf diese Evidenz hin nahm er sie an». Συγγενής, ἀλλ' ἐξ ἄλλης πλευρᾶς, ἡ ἐρμηνεία τοῦ *Rodenwaldt*, *Fries*, 9: «Ein Märchenprinz wird es sein, der hier durch die bunte Landschaft wandert».

¹⁰) *Pendlebury*, αὐτ. 131: «The flesh colour of the «boy» is most peculiar and seems more suitable to an underworld god of Egypt».

ἐποχῆς, ἀφοῦ καθολικῶς ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῶν εἰδωλίων τοῦ Πετσοφᾶ καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀνακτορικῶν¹¹. Ἡ θεωρία περὶ δεσπόζοντος κυανοῦ χρώματος τῆς ἐποπτικῆς εἰκόνας δὲν εὐσταθεῖ, ἀφοῦ τὸ δεσπόμενον ἀκριβῶς χρῶμα τοῦ συνόλου εἶναι ἐρυθρόν. Ἐξ ἄλλου δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς εἰδητικὴ ἰδιορρυθμία, ὅτι ἀποτελεῖ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν. Τὰ προσαγόμενα παράλληλα τοῦ «Κυανοῦ Πτηνοῦ» καὶ τῶν «Κυανῶν Πιθήκων»¹², παράλληλα τὰ ὅποια θὰ ἠδύναντο βεβαίως νὰ πολλαπλασιασθοῦν δι' ἄλλων παραδειγμάτων ἐκ τῶν ἀπεικονίσεων τοῦ ζωϊκοῦ καὶ φυτικοῦ κόσμου, ἀποδεικνύουν μόνον κρατούσαν σύμβασιν περὶ τὴν ἀπεικόνισιν ζώων καὶ φυτῶν, διάφορον ἀκριβῶς τῆς περὶ τὰ πρόσωπα συμβάσεως¹³. Καὶ ἡ ἐρμηνεία ὡς χθονίας θεότητος τῆς μορφῆς τοῦ Κροκοσυλλέκτη, δυσπαράδεκτος κατ' ἀρχὴν λόγῳ τοῦ θέματος, γίνεται ἀπαράδεκτος ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι αἱ χθόνιαι μινωικαὶ θεότητες, τῶν ὁποίων τὴν ἰδιότητα προσμαρτυροῦν οἱ ὄφεις, οὐδέποτε παρίστανται κατὰ παράβασιν τῆς κρατούσης περὶ τὸ χρῶμα τῶν προσώπων συμβάσεως.

Παρὰ τὴν καταβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου Gilliéron προσπάθειαν, ὅπως ἀποδώσῃ πειστικῶς τὸ περίγραμμα ἀνθρωπίνης μορφῆς, τὸ ἀποδοθὲν σύνολον παρουσιάζεται ἐξαμβλωματικὸν καὶ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δυναμικότητα, ἡ ὁποία διέπει γενικῶς τὰ περιγράμ-

¹¹) Τοῦτο παρατηρεῖ ἤδη ὁ P e n d l e b u r g, αὐτ. 132 (ὅστις καὶ γενικώτερον περὶ τῶν MM I καὶ MM II εἰδωλίων καὶ τοῦ χρώματός των γράφει ἐν σ. 115 καὶ 140). Διὰ τὸ κατὰ τὴν κρατούσαν σύμβασιν χρῶμα τῶν εἰδωλίων Πετσοφᾶ αὐτὸς ὁ Ἡβανς (P. M. I, 153). Χαρακτηριστικαὶ κεφαλαὶ MM I ἐκ Κνωσοῦ: B. S. A. XXX, 71 εἰκ. 9 (=P.M. IV εἰκ. 41) καὶ Τυλίσου: H a z z i d a k i s, Tyllissos à l'époque minoenne, Paris 1921, 71 εἰκ. 37, καὶ MM II ἐκ Φαιστοῦ: L. P e r n i e r, Il palazzo minoico di Festos, I (Roma 1935), πίν. XV. Διὰ τὰ ἴχνη ἐρυθροῦ χρώματος τῶν MM I εἰδώλων τῆς Οἰκίας Χαμαῖζι Σητείας βλ. A. E. 1906, σ. 130. Ὁρθῶς ὁ R o d e n w a l d t, Fries, 9 παρατηρεῖ: «Sicher hat es keine Zeit gegeben, in der die kretische Malerei die Menschen blau malte».

¹²) E v a n s, P. M. II, πίν. X, εἰκ. 264 καὶ πίν. XI.

¹³) Τὸ κυανοῦν χρῶμα εἰς ἀπόδοσιν τριχώματος τετραπόδων ἢ πτερώματος πτηνῶν, ὡσάκις μάλιστα δὲν ἐπιδιώκεται ὁ τονισμὸς τῆς πολυχρωμίας ἢ τοῦ κηλιδωτοῦ χαρακτήρος τούτων, δὲν εἶναι ἀσύνηθες εἰς τὴν μινωικὴν ζωγραφικὴν: E v a n s, P. M. II, 448: «the greenish hair-colour of these (monkeys) has been translated into blue by the Minoan artist». Πβλ. τοὺς κυανοῦς ἵππους τοῦ ἄρματος τῆς σαρκοφάγου Ἀγ. Τριάδος ἐν R. P a r i b e n i, Il sarcofago dipinto di Haghia Triada, «Monumenii Antichi» XIX (1908), πίν. III, καὶ τὸ ἐπικρατοῦν κυανοῦν πτέρωμα πτηνοῦ: E v a n s, P. M. I, 540, 392. Διὰ κυανοῦ συνήθως ἀπεδόθη τὸ πράσινον τῆς βλαστήσεως: P.M. II, εἰκ. 270 (μύρτα) III, πίν. XVIII (φύλλωμα ἐλαιῶν), IV πίν. LXVIIa (μοσχομπίζελα) κ.ά.

ματα τῶν μορφῶν ἐν τῇ μινωικῇ τέχνῃ, ἄτονον εἰς σημεῖον, ὥστε παρέχεται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ὁ ὀπίσθιος πούς σύρεται ὡς παράλυτος. Ἐς σημειωθῆ ἔνταῦθα, ὅτι ἡ θέσις τοῦ τεμαχίου γ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὀλοκληρώσαντος. Πράγματι ἡ θέσις τοῦ ἀνθοδοχείου τοῦ τεμαχίου β ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ γ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ χαμηλότερον, ὥστε τὸ περίγραμμα τοῦ βράχου νὰ μὴ ἐμφανίζεται κατὰ προοπτικὴν προβολήν, σπανίαν καὶ οὐχὶ πρῶιμον εἰς τὴν μινωικὴν ζωγραφικὴν, ὡς κείμενον ὀπισθεν τοῦ δοχείου καὶ μάλιστα ἄλλου βράχου, ἀλλὰ νὰ ὑπόκειται βασιτάζον τοῦτο¹⁴. Ἄνερμήνευτον παρέμεινεν ἕτερον στοιχεῖον, τὸ κυανοῦν στέλεχος τοῦ τεμαχίου ε, ἐλευθέρως καὶ ἀσυναρτήτως αἰωρούμενον ἐν τῷ πεδίῳ, ὅπου ἡ μορφή τοῦ κροκοσυλλέκτου κινεῖται μεταξὺ δύο σειρῶν κρόκων καὶ βράχων, τῶν ὁποίων ἡ ἄνω ἀνάστροφος. Στέλεχος ἄνθους δὲν εἶναι ἀφοῦ τὰ μόνα παριστώμενα ἄνθη εἶναι κρόκοι, τὸ δὲ στέλεχος παρίσταται ὡς κυμαινόμενον ἄνω—ἢ, ἐν τῇ ἀναστροφῷ θέσει, κάτω—κρόκου. Ὁ δισταγμὸς τοῦ συμπληρώσαντος εἶναι καταφανὴς εἰς τὸν πίνακα τοῦ Ἡβανς: τὸ στέλεχος συνεδέθη μὲ τὰ μεγαλυτέρας κλίμακος ἄνθη τῶν τεμαχίων ζ καὶ η, τεμαχίων περιχαρακωθέντων ἀκολουθῶς, ὡς μὴ ἀνηκόντων εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ διαζώματος.

Εἰς δύο ἄλλα σημεῖα δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχή: Ἡ μορφή, καίτοι φέρουσα ζώνην ἐκ διπλῆς ταινίας, δὲν φέρει οὐδὲν εἶδος περιζώματος ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα κατὰ κανόνα φέρουν αἱ ἀνδρικαί, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀνδρικὸν λειτούργημα πληροῦσαι γυναικεῖαι μορφαί. Ἡ πλήρης γυμνότης εἶναι ἐξαιρετικῶς σπανία εἰς τὸν μινωικὸν κύκλον τόσον διὰ τὰς ἀνδρικὰς ὅσον καὶ διὰ τὰς γυναικεῖας μορφάς. Ἀλλὰ καὶ ὅταν δηλοῦται—εἰς ὀλίγας περιπτώσεις τελετουργικῶν παραστάσεων—διαστέλλεται σαφῶς τὸ φύλον διὰ διακριτικῶν τοῦ γένους¹⁵. Ὁ Ἡβανς ἀπέκλινεν εἰς τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κορασίδος—ἢ «Κροκοσυλλέκτις» λοιπόν!—, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ δοθῆ εὐχερεστερά ἐρμηνεία τοῦ κυανοῦ χρώματος, ὡς μᾶλλον πλησιάζοντος πρὸς τὸ λευκὸν τῆς συνήθους δηλώσεως¹⁶. Τὸ δεύτερον σημεῖον ἀφορᾷ εἰς

¹⁴) Ὁ συμπληρώσας ἠναγκάσθη, ἀφοῦ τοῦτο ἐπέβαλλεν ὁ ὑπὸ τὸ ἀνθοδοχεῖον βράχος τοῦ τεμαχίου β, νὰ παραστήσῃ ἐπιπροσθούμενα δύο περιγράμματα βράχων: τοῦτο καθιστᾷ προφανέστερον τὸ γενόμενον σφάλμα περὶ τὴν τοποθέτησιν τοῦ γ.

¹⁵) Διὰ τὴν τελετουργικὴν γυμνότητα καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν δήλωσιν τοῦ φύλου βλ. Evans, P. M. IV, 955.

¹⁶) Evans, P. M. I, 265: «It seems nearer to the female convention as regards its hue than the deep Venetian red that marks male figures, and it is possible, therefore, that it indicates a young girl rather than a boy».

τὴν λοξῶς ἀπὸ τῶν ὤμων πρὸς τὸ στέρον διήκουσαν διακοσμητικὴν ἐρυθρὰν ταινίαν. Εἰς ἀνθρωπίνην μορφήν μένει αὕτη ἀνερμήνευτος¹⁷.

Ὅπως δὲ αἱ δυσκολίαι δὲν ἐθεωροῦντο ἀνυπέρβλητοι, ἐφ' ὅσον ἡ τοιχογραφία, κρινομένη ὡς ἀρχαϊκὴ, ἐχρονολογεῖτο εἰς τὴν ΜΜΙΙ ἐποχὴν, διὰ τὴν ὁποίαν μάλιστα ἦτο ἡ μοναδικὴ εἰκονιστικὴ! Ὁ Ἡβανς, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐστηρίχθη διὰ τὴν χρονολόγησιν εἰς καθαρῶς τεχνοκριτικὴν ἀνάλυσιν, ἀκολούθως ἐζήτησε νὰ ἀνιχνεύσῃ τὴν χρονολόγησιν διὰ στρωματογραφικῶν δεδομένων, τὰ ὁποῖα ὅμως προέκυψαν εἰς συμπληρωματικὴν διερεύνησιν τοῦ χώρου. Εἰς τὴν προκαταρκτικὴν ὑπὸ μορφήν ἐκθέσεων δημοσίευσιν ὁμολογεῖται, ὅτι τὰ τεμάχια τοῦ Κροκοσυλλέκτου ἀνευρέθησαν μὲ τεμάχια τοιχογραφιῶν τοῦ «μικρογραφικοῦ» ῥυθμοῦ, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα βραδύτερον ἀκριβέστερον ἐχρονολόγησεν εἰς τὴν ΜΜΙΙβ ἐποχὴν, μόνον δὲ ἐκ μορφολογικῶν τεκμηρίων τάσσονται τὰ πρῶτα εἰς παλαιότεραν περίοδον¹⁸. Ἡ βᾶσις παρέμεινεν ἡ αὐτὴ καὶ κατὰ τὴν ὀριστικὴν δημοσίευσιν ἐν τῷ πρῶτῳ τόμῳ τοῦ «Palace of Minos»¹⁹ καὶ μόνον ἐν ὑποσημειώσει προστίθενται σαφῶς παρατηρήσεις σχετικαὶ μὲ ὑπάρχον ΜΜΙΙ στρῶμα κατὰ τὴν περιοχὴν ἐνθα ἀνευρέθη ἡ τοιχογραφία, χωρὶς ἐκ τούτου ἀναγκαίως νὰ συνάγεται, ὅτι εἰς τὸ στρῶμα τοῦτο καὶ ἀνῆκεν. Τέλος μόνον μετὰ τὴν ἐπὶ τούτῳ γενομένην συμπληρωματικὴν διερεύνησιν τοῦ χώρου ἐν ἔτει 1928 ὁ Ἡβανς, εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ αὐτοῦ ἔργου, σ. 18 κ.ἐξ., προσήγαγεν ἀνεπαρκεῖς ὄντως ἐνδείξεις χρονολογήσεως εἰς τὴν ΜΜΙΙβ ἐποχὴν: εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Κροκοσυλλέκτου διεπιστώθη δάπεδον λόγῳ ποιότητος χρονολογούμενον εἰς προκεχωρημένον στάδιον τῆς ΜΜΙΙ περιόδου, ἐνῶ τὸ ὑποκείμενον στρῶμα, πάχους μόλις 0,05 μ., περιεῖχεν ὄστρακα ΜΜΙΙ²⁰. Τὸ τελευ-

¹⁷) Αἱ ταινίαι τῶν φορέων τοῦ φορείου εἰς τὸ Palanquin Fresco, Evans, P. M. II, 771 εἰκ. 502, προφανῶς τελαμῶνες-ἀναρτήρες, δὲν ἔχουν οὐδεμίαν σχέσιν μὲ τὴν ταινίαν τοῦ Κροκοσυλλέκτου. Ἡ ταινία τῆς ἱερείας εἰς τὴν παράστασιν τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος (Paribeni, αὐτ. 34 καὶ P.M. I, 440 εἰκ. 317) εἶναι παρυφὴ τοῦ περιχορμίου.

¹⁸) Evans, Knossos' Summary Report of the Excavations in 1900, B.S.A. VI (1899 - 1900), 45: «A few of these were in the same Mycenaean «miniature» style, as those already mentioned, but also occurred here remains of a painting apparently belonging to an earlier artistic age» «... and the tint of the boy's body, here a pale blue, differs from the regular Mycenaean convention...».

¹⁹) Evans, P.M. I, 265 (καὶ π. I).

²⁰) Evans, P.M. III, 21: «... slabs of gypsum also appear of the same fine alabaster like quality, such as is characteristic of the earlier palatial age. Here, too, a careful exploration of the material underlying the slabs produced similar chronological results. In the inter-space, in

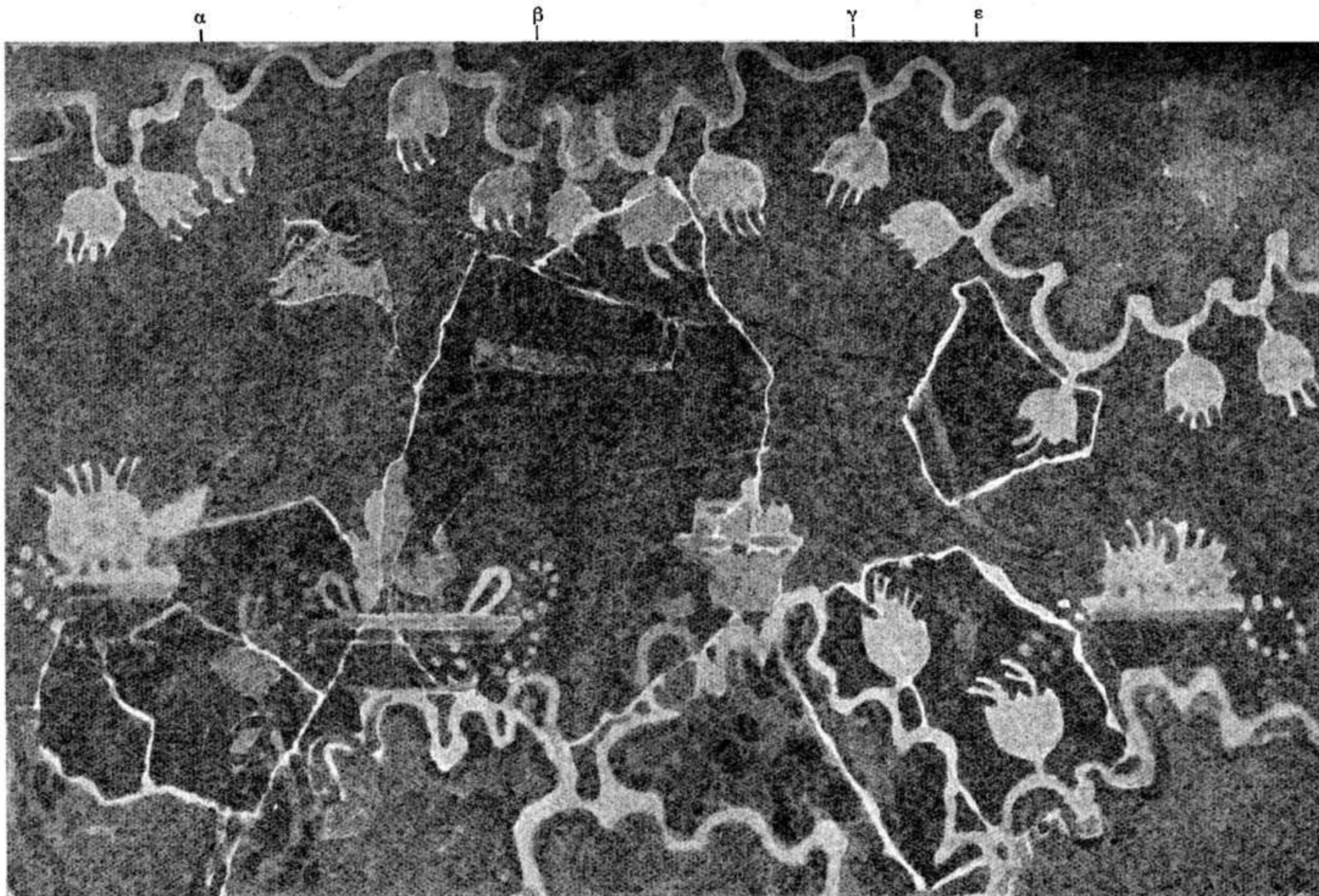
ταῖον τοῦτο στοιχεῖον θὰ ἠδύνατο ἄριστα νὰ χρονολογήσῃ μᾶλλον τὸ ὑπερκείμενον στρώμα εἰς τὴν MMIII περίοδον καὶ φυσικά, μετὰ παρέλευσιν τόσων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1899, θὰ ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ καθορισθῇ εἰς ποῖον ἀκριβῶς στρώμα ἀνευρέθη ὁ Κροκοσυλλέκτης, Τὸ ἐκ στεατίτου ἄγγειον μὲ τὴν σπείρας καὶ αἱ μικρογραφικαὶ τοιχογραφίαι φέρουν ὡς πιθανωτέραν χρονολόγησιν τὴν MMIII περίοδον. Αἱ ἐπὶ τούτου παρατηρήσεις τοῦ Snijder εἶναι ἐν πολλοῖς ὀρθαί²¹. Ὑπὲρ τῆς χρονολογήσεως εἰς μᾶλλον προκεχωρημένον στάδιον τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ἡ ποιότης τοῦ ἐπιχρίσματος, καθαροῦ καὶ λευκοῦ τὴν ὑφήν²², καὶ ἡ κατὰ στενόν, τὴν αἴθουσαν περιθέον, διάζωμα διατάξεις, σπανίζουσαι ἀμφότεραι κατὰ τὴν ἀρχομένην MMIII περίοδον.

this case only about 5 cm. wide, between the slabs and the earliest Palace floor-level of rough cement covered blocks . . . the latest sherds were MMII».

²¹) Snijder, αὐτ. 28 ὑποσ. 9. Δὲν ἔχεται ὁμως ἀκριβείας τὸ ὑπὸ τούτου προβαλλόμενον, ὅτι ἡ στρωματογραφία εἶχε διαταραχθῆ ἐκ τοῦ κατὰ τὸν χῶρον τοῦτο ἀλωνίου. Τοῦτο ἦτο ἐπιφανειακὸν καὶ δὲν εἶχε θίξει τὰ ὑποκείμενα στρώματα, τὰ ὁποῖα μᾶλλον εὐχερῶς δύνανται νὰ διακριθῶν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ λανθάνει εἰς ποῖον τούτων εὐρέθη ὁ Κροκοσυλλέκτης.

Αὐτὰ τὰ ἐκ τῆς τεχνοκριτικῆς ἀναλύσεως στοιχεῖα εἶναι ὑπὲρ τῆς χρονολογήσεως εἰς τὴν MMIII καὶ ἀκριβέστερον εἰς τὴν MMIIIβ περίοδον. Ἐπιτυχῆς εἶναι ἡ ὑπὸ Snijder ἀναίρεσις MMII χρονολογίας διὰ τὸν δῆθεν καμαραϊκὸν χαρακτήρα ἀνθέων καὶ ἀνθοδοχείων. Περὶ τῶν τελευταίων θὰ γίνῃ ἐκτενέστερος λόγος κατωτέρω (ὑποσ. 50). Ἀπεικόνισις κρόκων εἰς τὴν MMIII ἐποχὴν—στενῶς ἀνάλογος πρὸς τὴν τῆς τοιχογραφίας—εἶναι συχνή. Αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐκ τοῦ σπηλαίου Καμαρῶν γεφυρόστομον ἄγγειον μὲ παραστάσεις κρόκων, τὸ ὁποῖον ὁ Ἡβανς προσήγαγε διὰ τὴν στήριξιν χρονολογίας MMII (P.M. I, 264, εἰκ. 197), ἀποδεικνύεται ἀνήκον, ὡς καὶ ἡ τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ πρόχους τῶν κρίνων ἐκ Κνωσοῦ (αὐτ. εἰκ. 196), εἰς τὴν MMIIIα περίοδον: πβλ. ἀντίστοιχα ἄγγεῖα ἐκ Παλαικάστρου MMIIIα, ἐφ' ὧν παρίστανται «μοσχομπίζελα». Αἱ παραστάσεις κρόκων εἴτε μεμονωμένων εἴτε φυομένων εἰς κήπους ἀνήκουν σχεδὸν ἅπασαι εἰς τὴν MMIII καὶ YMIIα περίοδον: χαρακτηριστικὰ παραδείγματα P.M. I, 506 εἰκ. 364. II, 471 εἰκ. 492β, 472 εἰκ. 276k, IV, 501, Suppl. Pl. LIVj κ.ἄ. Βαίνουν παραλλήλως μὲ τὰς παραστάσεις τῶν κρίνων καὶ ἐμφανίζονται τόσον εἰς τὴν τοιχογραφίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν κεραμεικὴν καὶ μικρογλυπτικὴν. Ἐπίσης τὸ μέγα ἐκ στεατίτου μὲ θεούσας σπείρας ἄγγειον (P.M. I, 265 n. I καὶ III, 20 εἰκ. 10) χρονολογεῖται πιθανώτερον εἰς τὴν MMIIIα περίοδον, χρονολογίαν τὴν ὁποῖαν στηρίζει καὶ αὐτὴ ἡ παρατήρησις τοῦ Ἡβανς, ὅτι τὸ μοτίβον is found on jars of the earliest MMIII fabric (a). Χρονολόγησιν τῆς τοιχογραφίας εἰς τὴν MMIII περίοδον ἐδέχθη καὶ ὁ ἐξαιρετος μελετητῆς τῆς κρητομυκηναϊκῆς τοιχογραφίας Rodenwaldt, Fries, 9 καὶ σημ. 22 καὶ αὐτὸς ὁ Pendlebury, αὐτ. 131 σημ. 3, ἀπέκλινε πρὸς ταύτην.

²²) Snijder, αὐτ. 28 ὑποσ. 9: «Der verwendete Stuck ist ausserordentlich rein, ohne die sonst, bis MMIII, übliche Beimischung von Ton und sonstiger Verunreinigung». Πβλ. Evans, P.M. I. 530 σημ. 1.



‘Ο «Κροκοσυλλέκτης Πίθηκος»

(Νέα αποκατάσταση της μινωϊκής τοιχογραφίας του Κροκοσυλλέκτη)

© E.K.I.M. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού - © S.C.H.S. & A.G. Kalokerinos' family



TINAE KO'

Μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν λαμπρῶν τοιχογραφημάτων, δι' ὧν διεκοσμοῦντο αἱ ἀποκληθεῖσαι Οἰκίαι τῶν Τοιχογραφιῶν ΒΔ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ χαρακτηριστικώτεραι εἶναι αἱ « τ ὠ ν Κ υ α ν ὠ ν Π ι θ ῆ κ ω ν » καὶ ἡ « τ ο ὕ Κ υ α ν ο ὕ Π τ η ν ο ὕ »²³, ἡ ἀναγνώρισις, ὅτι ὁ Κροκοσυλλέκτης ἀνῆκεν εἰς συγγενῆ ομάδα καὶ ὅτι τὸ θέμα του ἦτο πίθηκος, θὰ ἠδύνατο νὰ προέλθῃ αὐτομάτως, ἂν δὲν εἶχεν ἤδη ἀποκρυσταλλωθῆ ἡ περὶ τούτου ἀντίληψις καὶ χρονολόγησις τοῦ Ἡβανς. Εἰς ἀμφοτέρως τὰς περιπτώσεις τὸ σύνολον ἀποδίδει ἐξωτικὸν τοπεῖον πλαισιούμενον ὑπὸ ἀνθέων φουμένων ἐκ βράχων, τῶν ὁποίων πολύχρωμοι ἀποδίδονται αἱ φλεβώσεις, ὡς ἐὰν εἶχον οὗτοι νεωστὶ κοπῆ καὶ στιλβωθῆ²⁴. ἐντὸς τοῦ οὕτω πλαισιουμένου πεδίου κινουῦνται μεταξὺ τῶν ἀνθέων ζῶα²⁵, τῶν ὁποίων τὸ χρῶμα τοῦ τριχώματος ἢ τοῦ πτερώματος ἀποδίδεται κυανοῦν. Τὸ πεδῖον τοῦτο εἶναι ἐρυθρὸν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Κροκοσυλλέκτου καὶ τοῦ ἐνὸς τῶν πιθήκων, ὅτι ὅμως εἰς ἄλλα τμήματα τοῦ τελευταίου διαζώματος ἐναλλάσσεται μετὰ τοῦ λευκοῦ, δεικνύει ὅτι καὶ εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον εἰς ἄλλα τμήματα τῆς συνεχοῦς τοι-

²³) Παραπομπὴ ἐν ὑποσημ. 12.

²⁴) Ἡ πολυχρωμία τῶν βράχων εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἶναι ἐντονωτέρα ἢ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Κροκοσυλλέκτου, ὅπου κυρίως χρησιμοποιοῦνται δύο τόνοι ἐρυθροῦ καὶ μέλαν ἐντὸς λευκοῦ περιγράμματος. Αἱ μιμήσεις τῆς breccia ἐξακολουθοῦν καὶ κατὰ τὴν ΜΜΙΙΙ περίοδον καὶ, ὡς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴς τοιχογραφίας τῶν πιθήκων, μέχρι τῆς ΥΜΙα περιόδου, ἐπομένως δὲν ἀποτελοῦν πάντοτε στήριξιν μιᾶς πρωίμου εἰς τὴν ΜΜΙΙ χρονολογήσεως (ὡς παρὰ Ἡβανς, Ρ.Μ. Ι, 265). Ἡ ἀντιπαραβολὴ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Κροκοσυλλέκτου καὶ τῶν Πιθήκων ἀποδεικνύει ἀναλογίας πολὺ στενὰς περὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν βράχων, αἱ ὁποῖαι δὲν φαίνονται νὰ εἶναι συμπτωματικά: πβλ. τὰς φλέβας τῶν λίθων καὶ τὸ ἐνιαχοῦ λευκὸν περίγραμμα.

²⁵) Διὰ τὴν ἀνάστροφον προοπτικὴν ἀπόδοσιν τοῦ πεδίου τοῦ βάθους βλ. Evans, Ρ.Μ. ΙΙ, 452. Ἡ παρεχομένη ἐρμηνεία τῶν ἐκ τῶν ἄνω κρεμαμένων φυτῶν ἢ βράχων δὲν εἶναι βεβαία. Πιθανώτερον θεωρῶ, ὅτι ὁ μινωικὸς καλλιτέχνης, ἵνα ἀποφύγῃ προοπτικὴν ἐπιπρόσθησιν, κινεῖ τὰς μορφὰς ἐντὸς ἐλευθέρου πεδίου, τοῦ ὁποίου τείνουν νὰ καταλάβουν τὰ μὴ κατεχόμενα ὑπὸ τῶν μορφῶν μέρη αἱ ἐκβλαστήσεις τοῦ περιβάλλοντος (ἐκ τῶν κάτω, ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἐκ τῶν πλαγίων). Τοῦτο γίνεται φανερὸν εἰς τὰ θαλάσσια τοπεῖα. Ἐρμηνεύεται οὕτω φυσικώτερον ἢ «εἰς εὐθὺ» ἐκβλάστησις ἐντὸς τοῦ εἰς ἄνωτερον ἐπίπεδον συνεχιζομένου κενοῦ πεδίου εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ πιθήκου (πίν. Χ) καὶ ἐπίσης ἡ εὐθεία τοποθέτησις τοῦ δένδρου τοῦ βάθους εἰς τὴν γνωστὴν παράστασιν τοῦ χρυσοῦ κυπέλλου Βαφειοῦ (Ρ.Μ. ΙΙΙ, 179, εἰκ. 123), τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡβανς προτεινομένην ἐρμηνείαν, θὰ ἔδει νὰ ἦτο τοποθετημένον ἀναστρόφως, ἐκβλαστάνον ἐξ ἐπικρεμαμένου βράχου. Πβλ. καὶ τὰς μεταξὺ βράχων πετωμένας χελιδόνας τῆς κεντητῆς ἐσθῆτος εἰς τὴν ἐκ Φυλακωπῆς τοιχογραφίαν (Ρ.Μ. ΙΙΙ, 43 εἰκ. 26).

χογραφικῆς ζώνης νὰ συνέβαινε τὸ αὐτό. Κρόκοι, ἀποτελοῦντες θυσανωτὰς ἐκβλαστήσεις, ἀπαντῶνται μεταξὺ τῆς ποικίλης βλαστήσεως τῆς τοιχογραφίας τῶν Πιθήκων. Παρὰ τὰς γενικὰς ταύτας ὁμοιότητας, αἱ ὁποῖαι συνάπτουν ἀμφοτέρας τὰς τοιχογραφίας εἰς μίαν οἰκογένειαν, ὁπαντοῦν διαφραγί, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ τάξουν τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Κροκοσυλλέκτου ὡς ἀρχαιοτέραν: εἰς ταύτην δὲν ἐμφανίζεται τόσον σημαντικὴ ἢ πολυμορφία καὶ πολυχρωμία τοῦ βράχου²⁶, ἢ ποικιλία τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα τείνουν εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῶν Πιθήκων οὐχὶ μόνον νὰ πληρώσουν τὰ κενά, ἀλλὰ καὶ ἐνιαχοῦ νὰ προεκταθοῦν προβαλλόμενα ἐπὶ βράχων ἢ διαφαινόμενα ὀπισθεν τῶν μορφῶν, ἐκβλαστάνοντα μάλιστα εἰς τὴν ἐπάνω ζώνην τῶν βράχων οὐχὶ πάντοτε ἀναστρόφως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἄνω, ἐπεκτεινομένων πρὸς τοῦτο τῶν κενῶν· τὸ σύνολον γενικῶς ἀποδίδεται μὲ μεγαλυτέραν λιτότητα καὶ ἀρχαϊκότητα καὶ βάσει τῶν μορφολογικῶν δεδομένων θὰ ἦτο φυσικὴ ἢ χρονολόγησις εἰς τὸ τέρμα τῆς προηγηθείσης περιόδου (ΜΜΙΙβ). Ἄπλῃ νῦν ἀντιπαραβολὴ τοῦ σωζομένου τμήματος τοῦ Κροκοσυλλέκτου μὲ τοὺς πιθήκους πείθει ἀπολύτως, ὅτι οὗτος οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι εἰμὴ πίθηκος! Ἡ σχέσις τοῦ ὑπογαστρίου μὲ τὸν προβάλλοντα πόδα, τῆς στενῆς κοιλίας πρὸς τὸ κυρτούμενον τμήμα τῆς ῥάχεως-στέρνου εἶναι περίπου ἢ αὐτὴ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις²⁷. Ἡ χεὶρ τοῦ κροκοσυλλέκτου εἶναι βεβαίως ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ ὡς ἀνθρώπιναι χεῖρες ἀποδίδονται αἱ χεῖρες τοῦ ἐνὸς τῶν πιθήκων (P.M. II. εἰκ. 264), ἐνῶ ἡ ἄκρα χεὶρ τοῦ ἄλλου (πίν. X) ἐμφανίζει ἀκριβῶς τὴν ιδιότυπον λέπτυνσιν τοῦ ποδὸς τοῦ κροκοσυλλέκτου ἐν τῷ τεμαχίῳ β. Τὸ κρατούμενον κυανοῦν στέλεχος τοῦ τεμαχίου ε εὐρίσκει τὴν φυσικὴν ἐρμηνείαν του, τὴν ὁποῖαν ἤδη ὑπεδείκνυε τὸ χρῶμα, ὡς σαφῶς φαίνεται μετὰ τὴν ὀρθὴν τοποθέτησίν του ἐν τῷ πίνακι, ὡς τμήμα τῆς οὐρᾶς τοῦ εὐκινήτου τετράχειρος καὶ ὁ παραλληλισμὸς μὲ τὸν ἕτερον τῶν πιθήκων (τῆς εἰκ. 264) ἀποβαίνει σχεδὸν ἀποδεικτικὸς. Ἰδιαζόντως ἀποδεικτικὴν ἀξίαν ἔχει ἡ παρατήρησις, ὅτι ἐδηλώθη ἢ κατὰ μῆκος τῆς κοιλίας καὶ τοῦ στέρνου ὑπολευκάζουσα ζώνη τοῦ τριχώματος, ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὸν μνημονευθέντα πίθη-

²⁶) Ἡ κατὰ κατακορύφουζ ζώνας ἐναλλαγὴ τῶν βράχων, τὴν ὁποῖαν συναντῶμεν τόσον εἰς τὰς τοιχογραφίας τῶν πιθήκων ὅσον καὶ εἰς τὰς παραστάσεις ἔργων μικροτεχνικῆς, ὡς τῶν κυπέλλων τοῦ Βαφειοῦ, ἀπλῶς προοδοποιεῖται — πβλ. τὴν ἐλαφρὰν ἐναλλαγὴν τοῦ βράχου τοῦ τεμαχίου α ἀπὸ τοὺς ἄλλους βράχους—εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Κροκοσυλλέκτου.

²⁷) Ἡ σύγκρισις δέον νὰ γίνῃ μὲ τὸν ἰκανὸν τμήμα τοῦ σώματος διασφύζοντα πίθηκον τῆς εἰκ. P.M. II, 264.

κον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα ζῶα²⁸: οὐδὲν παράδειγμα τοιαύτης διαφόρου χρώματος ζώνης ἐπὶ παραστάσεως ἀνθρώπων γνωρίζω εἰς μινωικὰς παραστάσεις.

Περαιτέρω δεόν νὰ ἐξετασθοῦν τὰ ἀκόλουθα τρία σημεῖα: α) ἂν ἡ διὰ ζώνης, βραχιονίων, περικαρπίων καὶ ταινίας τοῦ στήθους διακόσμησις θὰ συνεβιβάζετο μὲ τὴν νέαν ἐρμηνείαν· β) ἂν ἡ παριστωμένη δραῖσις καὶ κίνησις θὰ ἠδύνατο ἀβίβαστως νὰ ἀποδοθῶν εἰς πίθηκον· γ) ἂν διὰ τῶν διασωθέντων τεμαχίων εἶναι δυνατὴ ἡ ὀλοκλήρωσις μορφῆς δυναμικῆς καὶ κινητικῆς, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεων παρήγαγεν ἡ μινωικὴ τέχνη.

Ἡ μᾶλλον πιθανὴ ἐρμηνεία τοῦ τοιχογραφικοῦ διαζώματος τῶν Πιθήκων καὶ τοῦ Κυανοῦ Πτηνοῦ εἶναι ὅτι παριστᾷ βασιλικούς κήπους, ὅπου ἐξωτικά ζῶα, τετράποδα καὶ πτηνά, περιφέρονται ἐν μέσῳ τῆς ποικίλης καὶ ἐν μέρει ἐξωτικῆς βλαστήσεως, κήπους, ἔνθα ἡ κηπευτικὴ τέχνη ἐμιμήθη τὴν φύσιν²⁹: τεχνικοὶ βράχοι, ἄτακτα νάματα ὕδατος, πολύχρωμοι χάλικες, ἀναβρυτήρια, ἀπετέλεσαν τὸ κατάλληλον πλαίσιον, ὅπου τὰ ἀγαπητὰ ζῶα τῶν μινῶων βασιλέων, πολλὰ τῶν ὁποίων ἦσαν δῶρα ἢ ἀντίδωρα τῶν «ἀδελφῶν» Φαραώ, ἔζων ἀπολαμβάνοντα τὴν φαινομενικὴν ἐλευθερίαν των ἐν μέσῳ τῆς κρητοαιγυπτιακῆς γλωρίδος. Οἱ βασιλικὸι κύριοι θὰ διεσκέδαζαν ὄχι ὀλίγον μὲ τὴν ἀνθρωπομιμητικὴν συμπεριφορὴν τῶν κερκοπιθήκων. Ἡ διακόσμησις τῶν ἀνθρωποειδῶν ἐκείνων τετραχείρων διὰ κοσμημάτων, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸν συνήθη κόσμον τῶν κυριῶν τῆς αὐλῆς, θὰ προσέδιδεν ἰδιαζόντως εὐθύμον τόνον εἰς τὴν ἐμφάνισίν των. Οὕτω διακεκοσμημένοι ἐμφανίζονται οἱ πίθηκοι τοῦ τοιχογραφικοῦ διαζώματος τῆς

²⁸) Τὴν χαρακτηριστικὴν ταύτην λεπτομέρειαν παρατήρησε πρῶτος κατὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς παραστάσεως εἰς πίνακα ὁ ζωγράφος Θωμᾶς Φανουράκης. Παραθέτω ἐνταῦθα χαρακτηριστικὰ τινὰ παραδείγματα ἀναλόγου δηλώσεως τοῦ κατὰ τὸ στέρνον καὶ τὴν κοιλίαν λευκάζοντος τριχώματος εἰς παραστάσεις ζῶων τοῦ κρητομυκηναϊκοῦ κύκλου: λεόντων P.M. IV εἰκ. 597g, ταύρων αὐτ. I, 694 εἰκ. 515, Τίγρης II πίν. XVIII, κάπρου (καὶ κυνῶν δι' ἐρυθροῦ) αὐτ. πίν. XIII, ἐλάφων αὐτ. πίν. XV καὶ XVI καὶ εἰκ. 60-62, ἵππων αὐτ. 105 εἰκ. 43 καὶ πίν. XII.

²⁹) Ἡ ἄποψις τοῦ Ἰβανς ὅτι παρίσταται ἡ ἀγρία φύσις (P.M. II, 446) ἐρχεται εἰς σύγκρουσιν πρὸς ὅσα παρατηρεῖ σχετικῶς μὲ τὰ εἰς τὸ αὐτὸ τοιχογραφικὸν διάζωμα ἀπεικονιζόμενα «jets d'eau» (αὐτ. 461 εἰκ. 272)—geysers δὲν ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς Κρήτης—καὶ τὰς διακοσμητικὰς ταινίας τῶν πιθήκων: φυσικὰ οὕτω διακεκοσμημένοι πίθηκοι δὲν ἔζων ἐλεύθεροι ἐντὸς τοῦ ἀγρίου φυσικοῦ περιβάλλοντος! Ἡ παρᾶστασις ἐξωτικῶν ζῶων περιφερομένων ἐντὸς κήπων μὲ ἐξωτικά, μεταξὺ ἄλλων, φυτὰ καθιστᾷ πολὺ πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι οἱ παριστώμενοι κήποι εἶναι ἀνακτορικοί: πβλ. καὶ τὰ ἀκολούθως περὶ τῶν ἀνθοδοχείων τῶν κήπων ἐπιφερόμενα.

Οἰκίας τῶν Τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ: διαδηματικάι ταινίαί κοσμοῦν τὸ μέτωπόν των συγκρατούμεναι κατὰ τοὺς κροτάφους διὰ τριφύλλων σφηκωτήρων³⁰. Ἐν ἔφερον καὶ ἄλλα κοσμήματα δὲν ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ σφζόμενα ἀποσπάσματα, ἀλλ' οὐδὲν ἀποκλείει τοῦτο. Διὰ τὸν κροκοσυλλέκτην πίθηκόν μας βραχιόνια, περικάρπια καὶ διπλῆ ζώνη— ἄνευ διαζώματος προσδίδει ἔτι μᾶλλον διασκεδαστικὸν τόνον εἰς τὸ σύνολον—ἀπετέλουν ὑπερβολικόν, διὰ τοῦτο ὁμως ἰδιαζόντως τὴν ἰλαρότητα προκαλοῦντα κόσμον. Περισσότερα ἀπὸ τὰ οὕτω κεκοσμημένα εὐκίνητα καὶ εὐφυῆ μιμητικὰ ζῶα θὰ παρίσταντο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοιχογραφικοῦ διαζώματος περιφερόμενα. Χαρακτηριστικὸν ἀνάλογον κυνοκεφάλου πιθήκου φέροντος τριπλῆν ζώνην ἄνευ διαζώματος ἢ αἰδοιοθυλάκου³¹ παρέχει τὸ γνωστὸν σφράγισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἡβανς ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου ἔδωκε τὸ ἐντυπωτικὸν ὄνομα «the young Minotaur»³². Παρίσταται οὗτος καθήμενος ἐπὶ σταυροκνήμου ἴσκιμποδος ἀνατείνων τὰς χεῖρας πρὸ ἀνθρωπίνης, ἐπικλινούσης πρὸς αὐτόν, γυναικός, ἴσως ἐντὸς κήπου, ἀφοῦ δένδρον, ἄνθος καὶ καθήμενος ἄμνὸς συμπαρίστανται. Ἐν καὶ ἡ φύσις τοῦ ζῴου δὲν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἡβανς, ἡ στάσις του παρελληλίσθη μὲ τὴν στάσιν λατρευόντων κυνοκεφάλων, τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἐπὶ σφραγισμάτων, σφραγίδων καὶ δακτυλίων προσήγαγεν³³. Ἀξιοση-

³⁰) Διεσώθησαν τεμάχια ἐκ κεφαλῶν δύο πιθήκων κεκοσμημένων διὰ διαδημάτων μετὰ σφηκωτήρων: αὐτ. πίν. X καὶ εἰκ. 262.

³¹) Ζώνην ἄνευ περιζώματος φέρουν μινωικοὶ τινες δαίμονες: Evans, P.M. IV εἰκ. 354, 364, 366, 368b. Συροχιτιτικοὶ κύλινδροι (αὐτ. IV, 375 εἰκ. 313a) δεικνύουν, ὅτι οὐχὶ μόνον δαίμονες, ἀλλὰ καὶ ζῶα, ἀντιθετικῶς ὑπὸ θεοτήτων κρατούμενα, φέρουν τὴν ἄνευ περιζώματος διπλῆν ζώνην.

³²) Evans, P.M. II 763 εἰκ. 491. Τὸ παριστώμενον ζῶον εἶναι κυνοκέφαλον καὶ οὐχὶ ταυροκέφαλον: ἡ διαμόρφωσις τῶν ἄκρων του εἶναι ἀκριβῶς ἀντίστοιχος τῶν κυνοκεφάλων πιθήκων τῶν κνωσιακῶν τοιχογραφιῶν καὶ τοῦ Κροκοσυλλέκτου. Ἡ στάσις του, ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἡβανς συγκρινομένη πρὸς τὴν στάσιν ἄλλων κυνοκεφάλων εἰς μινωικὰς παραστάσεις, ἐνισχύει τὴν προτεινομένην ἐρμηνείαν.

³³) Αὐτ. 764 εἰκ. 492 a, b, c. Καὶ τῶν κυνοκεφάλων τούτων ἡ διαμόρφωσις τῶν ἄκρων, τῶν προσθίων ὡς χειρῶν, τῶν ὀπισθίων ὡς ἀνθρωπίνων σχεδὸν ποδῶν, ἀποτελεῖ στενὸν ἀντίστοιχον τῆς τοῦ Κροκοσυλλέκτου. Ἡ παράδοσις τοῦ ὡς ἀνθρώπου καθημένου πιθήκου εἶναι πολὺ παλαιὰ ἐν Κρήτῃ: χαρακτηριστικὰ παραδείγματα παρέχουν αἱ ὑπὸ μορφὴν καθημένου πιθήκου ἐλεφάντιναι σφραγίδες Μεσαρᾶς (Xanthudides, Vaulted Tombs of Mesara, London 1924, πίν. XIII) καὶ Λασηθίου (σπήλαιον Τραπεζας: B.S.A. XXXVI, 1935-6, πίν. 14). Ἐκφυλισμένην παράστασιν ζῴων βαινόντων ὀρθίως ἐπὶ ἀνθρωπίνων ὀπισθίων ποδῶν καὶ τεινόντων τὰς χεῖρας πρὸς ἄνθος καὶ κύλικα, μὲ διαμόρφωσιν σώματος μεταξὺ κυνοκεφάλου καὶ κάπρου, βλ. εἰς πα-

μείωτον ὅμως εἶναι, ὅτι εἷς τῶν κυνοκεφάλων τούτων, ἐπὶ σφραγίσματος ἐξ Ἀγίας Τριάδος (εἰκ. 432b), ἐμφανίζεται περιβεβλημένος κατὰ τὴν ῥάχιν σάγμα τι μὲ κλαδοειδῆ διακόσμησιν καὶ ὅτι ἐν τῷ περιβάλλοντι πεδίῳ ἀπεικονίζονται ἄνθη, τῶν ὁποίων δύο ἀναγνωρίζονται ὡς ἄνθη κρόκου.

Ὅτι οἱ μινώϊται οὐχὶ μόνον πιθήκους, ἀλλὰ καὶ ἄλλα ζῶα διεκόσμησαν δι' ἀναλόγων κοσμημάτων καὶ σαγμάτων εἶναι γνωστόν. Οἱ κύνες φέρουν συχνὰ περιλαίμια, ἀπλᾶ ἢ διπλᾶ, ἀποτελοῦντα κλοιὸν ἢ ἔχοντα χαρακτῆρα ὄρμου ἢ ἀπλῆς διακοσμητικῆς ταινίας⁸⁴. Ὁ ἐπὶ χαλκηδονίου σφραγιστικοῦ λίθου ὑπὸ δύο ἀνθρώπων ἀγόμενος λεοντόμορφος μολοσσὸς ἐκ τῆς περιοχῆς Ἰσοπάτων Κνωσοῦ καὶ οἱ ἀντιθετικῶς περὶ ἀστέρα κύνες σφραγίσματος τοῦ Μικροῦ Ἀνακτόρου φέρουν περιλαίμιον ἐκ σφαιρικῶν ψήφων μὲ χαρακτῆρα περιδεραίου⁸⁵. Περιλαίμια φέρουν καὶ ἄλλα ζῶα, μάλιστα τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου, ὅπως οἱ γρύπες καὶ αἱ σφίγγες⁸⁶. Ὁ διάκοσμος τῶν τελευταίων τούτων προσεγγίζει καὶ ἐνίοτε ὑπερβαίνει τὸν τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ τὰ περιλαίμια δὲν ἔχουν πάντοτε ἀπλῶς διακοσμητικὸν χαρακτῆρα εἰς τὰ ζῶα ταῦτα: χρησιμεύουν διὰ τὴν συγκράτησίν των δι' ἱμάντος «en laisse» ἢ διὰ τὴν δι' αὐτοῦ πρόσδεσίν των που, μάλιστα εἰς κίονας⁸⁷. Ὡς συμβαίνει σήμερον διὰ τὰ «χαϊδεμένα» ζῶα, ὁ συγκροτῶν ἱμᾶς ἐπερᾶτο εἰς διακοσμητικὸν περιλαίμιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἠδύνατο κατὰ βούλησιν νὰ ἀφαιρεθῆ, ὁπότε τὸ ζῶον ἀπελάμβανε προσωρινῆς ἐλευθερίας. Τὰ en laisse συγκροτούμενα ζῶα πολλάκις διὰ μεγαλυτέραν ἀσφάλειαν ἔφερον πρόσθετον τελαμῶνα, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ τοῦ περιλαίμιου περῶμενος, περιέβαλλε λοξῶς τὸ στέρονον⁸⁸. Διὰ θηρευτικοὺς κύνας οἱ τοιοῦτοι τελαμῶνες, καλούμενοι *τελαμωνία* ἢ *στειλ-*

ράσιασιν ἴσχυτοῦ ἐκ Ῥόδου ὑστερομυκηναϊκῶν χρόνων: *Memorie dell' Instituto Storico archeol. di Rodi*, II, 1938 πίν. XLII.

⁸⁴) Evans, P.M. II, 764 κ.έξ. εἰκ. 493· IV 545 εἰκ. 503-506· I, 275 εἰκ. 204c· Tigrins II πίν. XIII.

⁸⁵) Τὸν χαλκηδόνιον βλ. παρὰ Evans, *Tomb of the Double Axes*, «*Archeologia*» LXV, 9 εἰκ. 14 καὶ P.M. II, 766· τὸ σφράγισμα αὐτ. IV, 608 εἰκ. 597Ag.

⁸⁶) Evans, P.M. III, 511 εἰκ. 355, 360, 361· IV, 513 εἰκ. 457 (δακτύλιος Θίσβης, τοῦ ὁποίου ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης). Κοσμήματα γρουπῶν αἰθούσης θρόνου: αὐτ. IV πίν. XXXII.

⁸⁷) Κύνες «en laisse» κρατούμενοι: Tigrins, II, πίν. XIV 6 καὶ εἰκ. 47· ἀντιθετικῶς ὑπὸ θεότητος κρατούμενοι κύνες: P.M. IV, 581 εἰκ. 566· λέοντες: αὐτ. 608 εἰκ. 597Ah· ἀντιθετικῶς εἰς κίονα δεδεμένοι: αὐτ. 610 εἰκ. 598· ὁμοίως γρύπες: III, 511 εἰκ. 355 καὶ 361· ἀγρίμι εἰς κίονα δεδεμένον: αὐτ. 317 εἰκ. 209 κ.ἄ.

⁸⁸) Τοιοῦτος παρίσταται εἰς τὸν ἐν σημ. 31 σημειωθέντα συροχιτιτικὸν

μονίαι, ἦσαν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ὄχι ἀσυνήθεις, καθ' ἃ διδάσκουν ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πολυδεύκης³⁹. Μέχρι σήμερον χρησιμοποιοῦνται ἐνιαχοῦ καθ' ὅμοιον τρόπον οἱ τοιοῦτοι τελαμῶνες (γαλλ. *sangle*). Ἀκριβῶς τοιοῦτον ἀποδίδει ἡ πλαγίως διὰ τοῦ στέρονου τοῦ κροκοσυλλέκτου πιθήκου διερχομένη ἐρυθρὰ ταινία, ἡ ὁποία προκειμένου περὶ ἀνθρωπίνης μορφῆς ἰὰ ἔμενεν ἀνεξήγητος. Συνδεδυασμένον τὸ περιλαίμιον μετὰ τῆς πλαγίας ταινίας (*sangle*) φέρει ἡ λεοπαρδαλις τῆς ἐκ σχιστολίθου κεφαλῆς σκήπτρου ἐκ τοῦ ἀνακτόρου τῶν Μαλλίων⁴⁰ εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦτο ζῷον παρίσταται κεκαλυμμένον ὑπὸ σάγματος ἐκ συνεχομένων σπειρῶν, τοῦ ὁποίου τὰ κράσπεδα ἀποτελοῦν τὸ περιλαίμιον καὶ αἱ ταινίαι τῶν χειρῶν· ἡ ἀκάλυπτος μόνον κεφαλὴ καὶ τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν ἐμφανίζουσι τὰς κηλίδας τοῦ δέρματος λεοπαρδάλεως⁴¹. Ὁ πλάγιος τελαμὼν ἀσκεῖ καὶ τὴν λειτουργίαν περισφίγξεως καὶ συγκρατήσεως τοῦ σάγματος. Ἀνάλογον σκευὴν

κύλινδρον, συνδυαζόμενος μὲ περιλαίμιον καὶ διπλὴν ζώνην περίπου ὡς εἰς τὸν Κροκοσυλλέκτην πίθηκον.

³⁹) Ξενοφῶντος, Κυνηγετικά V, 6, 1: «Κυνῶν δὲ κόσμος δέραια, ἰμάντες, στελμονίαί... αἱ δὲ στελμονίαί πλατεῖς τοὺς ἰμάντας, ἵνα μὴ τριβῶσι τὰς λαγόνας αὐτῶν». Πολυδεύκου, Ὀνομαστικὸν V, 9, 54: «τοὺς δὲ σκύλακας... ἐπὶ τὴν θήραν ἀκτίον, ἰμάντι μακροῦ ἐνηγκυλαμένῳ ἐξημιμένους. εἶθ' ὅταν ἐν καταλήψει γένηται τὸ θηρίον, ἐφιέναι καὶ τοῖτοις ἐλεῖν, ἵνα χαίρωσι τῇ θήρῃ, τὸ μὲν πρῶτον, ἀπὸ τοῦ ἰμάντος ἵλακτεῖν ἐῶντας, μικρὸν δὲ ὕστερον, καὶ τὴν ἀγκύλην ἀπολύσαντας, ὡς μὴ τεινόμενοι ῥηγνύωνται. (55) κόσμος δὲ κύνος δέραια μὲν, ἰμάς πλατὺς πρὸς τῷ τραχήλῳ, στερεός, ὃς καὶ περιδέριον, καὶ περιδερεῖς ὀνομάζονται... τελαμωνία δέ, καὶ αὐτὴ πλατὺς ἰμάς ἐκατέρωθεν ἀπὸ τοῦ δερμαίου πρὸς τὰς πλευρὰς παρήκων ἐναλλάξ, ὡς τῶν τεινόντων τὰ μετὰ τὰς ὠμοπλάτας ἄκρας καὶ τὰς λαγόνας στεγόντων· ἤλοι δὲ ἢ ἐγκεντρίδες ἔπεισι αἷς τελαμωνίαις... τὸ δὲ περιδέριον ἐξήπται σιενοῦ ἰμάντος, ὃς κατὰ τὸν κύναν γον ἐξηγκύλωται. καὶ ἀπὸ τοῦτων ἄγεται ἡ κύνων. ἔνιοι δέ, καὶ τὰ νῶτα τῶν κύνων βύρσαις τισὶ στερεαῖς καταλαμβάνουσι, περὶ τὰς ὑποδερτίδας τοῦ ζῴου τὰς βύρσας ἀνάφαντες...».

⁴⁰) Charbonneau J., *Trois armes d'apparat du palais de Mallia*, «Monuments et Memoires Piot» XXVIII (1926), II κ.έξ. Evans, P.M. II, 274 εἰκ. 164. Ἡ χρονολογία του εἰς τὴν MMIII ἐποχὴν φαίνεται, μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ξίφους «τοῦ ἀκροβάτου» (Études Cretaises V, 1938: Charoutier F., *Deux épées d'apparat*), βεβαιουμένη. Τὰ αὐτὰ κοσμήματα τοῦ δικτύου τῶν συνεχομένων σπειρῶν καὶ τῆς τεθλασμένης ταινίας ἀπαντοῦν ἐπὶ τοῦ ἐκ Κυθήρων λιθίνου ἀγγείου P.M. II, 208 εἰκ. 117B, τὸ ὁποῖον οὐχὶ ὀρθῶς, ἐνῶ ἀνευρέθη εἰς YMI τάφον καὶ φέρει τὸ γνωστὸν καὶ ἐκ στήλης καὶ χρυσοῦ ἐλάσματος τῶν ὀρθογωνίων τάφων τῶν Μυκηνῶν κόσμημα εἰκ. 110Ab, ἐχρονολογήθη ὑπὸ τοῦ Ἡβανς εἰς τὴν MMI περίοδον.

⁴¹) Τὴν ἀπόδοσιν τοῦ σάγματος μὲ τὸ δικτυωτὸν τῶν σπειρῶν δὲν ἀνεγνώρισαν οἱ δημοσιεύσαντες. Ὁ Charbonneau, αὐτ. II, ὑπέθεσεν, ὅτι αἱ σπείραι ἀπέδιδον διακοσμητικῶς τὰς κηλίδας τοῦ ζῴου, ὃ δὲ Evans ἐξέλαβεν ὡς ἀπλοῦν κόσμημα.

μετὰ σάγματος εἶδομεν περιγραφομένην ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Πολυδεύκου δια τούς θηρευτικούς κύνας κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐποχὴν, ὅπου ἀντίστοιχος λεπτομέρεια εἶναι ἢ συγκράτησις τῶν β υ ρ σ ῶ ν δια τῶν ὑ π ο δ ε ρ ί δ ω ν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι γνωστόν, ὅτι καὶ ἄγρια ζῶα τιθασσεύμενα καὶ καταλλήλως παρασκευαζόμενα συνώδευον πολλάκις τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἀνατολῆς, τινὰ μάλιστα, ὡς ὁ πάρδαλις τῶν Ἰνδιῶν (*guépard*), βοηθοῦντα τούτους εἰς τὸ κυνήγιον, ἢ ἐρμηνεία τῆς λεοπαρδάλεως ὡς συνοδευτικοῦ ζῴου τοῦ βασιλέως καθίσταται πιθανή⁴². Σάγματα ἱερῶν ζῴων εἶναι γνωστὰ καὶ ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων τοῦ μινωικοῦ κύκλου: τὰ μᾶλλον χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εἶναι τὸ σάγμα τοῦ ταύρου-ῤυτοῦ τῆς Ψείρας, ὅπου τοῦτο, ἐνῶ καλύπτει τὴν ῥάχιν καὶ τὰ πλευρά, ἀφήνει ἀκάλυπτον τὸ στήθος, καὶ τὰ τοῦ Μόχλου καὶ Πορτί Μεσαρᾶς⁴³. Ὁ περὶ τὸ στέρνον ὅμως τελαμών, συχνὰ συνδεόμενος κατὰ τὸν ἀνχένα μετὰ τοῦ περιλαιμίου, ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ζευξίν ζῴων, μάλιστα ἵππων εἰς ἄρμα, ὅπως διδάσκουν παλυνάριθμοι μινωικαὶ παραστάσεις⁴⁴: παρ' Ὀμήρω οἱ δύο οὔτοι τελαμῶνες ζεύξεως καλοῦνται μ α σ χ α λ ι σ τ ῆ ρ καὶ λ έ π α δ ν ο ν⁴⁵.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς καταδεικνύεται, ὅτι ἐκεῖνο ὅπερ ἀποτελεῖ

⁴²) Τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ζῴου ὡς «*bête dressée pour la chasse*» (*Charbonneau*, αὐτ. 14) ἔδωκεν ὁ Ἡβανς, προσαγαγὼν ὡς ἀνάλογον τὴν χρῆσιν τῆς τιγρογαλῆς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοῦ αἰλούρου ὑπὸ τῶν ὄρεσιβίων τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν βλ. καὶ *Daremberg-Saglio*, *Dictionnaire des antiquités* V, 689: «*mais seul le guépard put être domestiqué au point de suivre son maître comme un chien de chasse*». Ὡς ἐνδειξίν ὁ Ἐβανς προσάγει τοὺς τελαμῶνας τοῦ ζῴου: P.M. II, 274: «*while the collar or leash points to a beast made use of for hunting*».

⁴³) Διὰ τὰ «*ceremonial coverings*» τῶν ταύρων βλ. *Evans*, P.M. III, 205, εἰκ. 139 a, b, (ῤυτὰ Μόχλου καὶ Ψείρας), ὅπου ἀνάλογα ἐκ καππαδοκικῶν κυλίνδρων (εἰκ. 140 a, b) καὶ ἐξ αἰγυπτιακῶν παραστάσεων τοῦ ταύρου-Ἄπιος. Πβλ. καὶ τὸ ὅμοιον ῤυτὸν Πορτί Μεσαρᾶς αὐτ. II, 260 εἰκ. 150 καὶ *Xanthudides*, αὐτ. πίν. VII, ἀριθ. 5052.

⁴⁴) Παραδείγματα: ἐπὶ σφραγιδολίθου Κνωσοῦ: *Evans*, P.M. IV, 816 εἰκ. 795· ἐπὶ σφραγιδολίθου ἐκ Βαφειοῦ: αὐτ. 820 εἰκ. 799· ἐπὶ σφραγισμάτων Κνωσοῦ: αὐτ. 827 εἰκ. 805, Ἄγ. Τριάδος, 828 εἰκ. 803· ἐπὶ κυπρομινωικοῦ κυλίνδρου: αὐτ. 426 εἰκ. 351 (ὁ μασχάλιστῆρ δὲν ἀπεδόθη εἰς τὸ σχεδιάσμα· ἢ ἵπαρξίς του ὅμως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τοὺς κρεμαμένους θυσάνους)· ἐπὶ χρυσοῦς ψήφου ἐκ Θίσβης: αὐτ. 847 εἰκ. 796· ἐπὶ δακτυλίου ἐκ σαρδάνυχος ἐξ Ἀβδοῦ (ἀγρίμια ἐξευγμένα εἰς ἄρμα): αὐτ. 823 εἰκ. 803.

⁴⁵) Ἀκολουθῶν τὸν *Lefèvre des Noettes*, εἰδικῶς μελετήσαντα τὰ κατὰ τὴν ζευξίν τῶν ζῴων παρ' ἀρχαίους, ὁ *Charbonneau*, αὐτόθι, ἐδέχθη ὅτι ἡ λεοπάρδαλις τῶν Μαλίων παρεστάθη ὡς ἐξευγμένη εἰς ἄρμα. Μεθ' ὅσα ἐλέχθησαν ἢ ἐρμηνεία αὕτη ἐμφανίζεται ὀλιγώτερον πιθανὴ τῆς δοθείσης.

⁴⁶) *Wolf. Reichel*, *Homerische Waffen*, Wien 1901, 137 κ.ἐξ.

δυσερμήνευτον στοιχείον εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς μορφῆς ὡς ἀνθρωπίνης, ἀποτελεῖ πρόσθετον ἐπιχείρημα διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν ταύτης ὡς πιθήκου μὲ σκευὴν συνοδευτικοῦ βασιλικοῦ ζώου. Οὐδὲ δύνανται ἰδιαιτέρως νὰ ξενίζουν πρόκειμένου περὶ τῶν μιμητικῶν τετραχείρων, τὰ βραχιόνια: ἡ λεοπάρδαλις τῶν Μαλίων φέρει ἀνάλογα καί, ὡς φαίνεται, σφίγγες παρεστάθησαν φέρουσαι κόσμον γυναικῶν⁴⁶. Ἐφοῦ ἄλλως ἀπεδείχθη ἡ χρῆσις διαδηματικῶν ταινιῶν καὶ ζωνῶν διπλῶν ἢ τριπλῶν διὰ κυνοκεφάλους πιθήκους, ἡ διακόσμησις των διὰ βραχιονίων καὶ περικαρπίων θὰ ἦτο πιθανὴ καὶ ἀναμενομένη.

Ἐξεταστέον νῦν, ἂν ἡ παριστωμένη δραῖσις καὶ κίνησις θὰ ἠδύνατο ἀβιάστως ν' ἀποδοθῆ εἰς πίθηκον. Ἡ συνηθεστέρα τοιχογραφικὴ διακόσμησις κατὰ τὸν ΙΣΤ π.Χ. αἰῶνα, οὐχὶ μόνον ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαύλεις καὶ τὰς οἰκίας τῶν εὐγενῶν, ὑπῆρξεν ἡ παράστασις κήπων, λοχμῶν, γενικώτερον πλουσίου φυτικοῦ περιβάλλοντος, ἐμψυχουμένου ὑπὸ ζώων, τὰ ὅποια ἐκινουῦντο, ἐνήδρευον, ἀνεπαύοντο ἢ ἐπαιζον μεταξὺ τῶν φυλλωμάτων, παρὰ τὸ κελαρούζον καὶ μεταξὺ φλεβωτῶν βράχων ῥέον νᾶμα πηγῆς ἢ πίδακος, καὶ τῆς διακοσμήσεως ταύτης αἱ τοιχογραφίαι τῶν Οἰκιῶν τῶν Τοιχογραφιῶν τῆς Κνωσοῦ, ὅπου παρίστανται οἱ Κυανοὶ Πίθηκοι, εἶναι, ὡς εἶδομεν, τὸ χαρακτηριστικώτερον παράδειγμα. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται, τῶν ὁποίων ὁ Κροκοσυλλέκτης εἶναι ἴσως ὁ ἄμεσος πρόδρομος, μᾶς παρέχουν διδάγματα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ἑρμηνείαν τούτου. Διδάσκουν περὶ κηπικῶν διατάξεων διὰ τοὺς βασιλικοὺς κήπους, ἄλλων μὲν χρησιμοποιουσῶν εἰδικὰ ἀνθοδοχεῖα ἢ πρασιῖς ἢ κλιμακωτὰ βάρθρα, ἄλλων δὲ ἀπομιμουμένων τὸ παρθένον φυσικὸν περιβάλλον μὲ τεχνητοὺς βράχους, νάματα, πίδακας, ἴσως καὶ μικρὰ σπήλαια κ.ἄ.⁴⁷ Διδάσκουν ἔτι περὶ τῆς «συμπεριφορᾶς» τῶν ζώων τῶν βασιλικῶν ἐκείνων κήπων. Προσεκτικωτέρα νῦν παρατήρησις ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἑρμηνεία ὑπὸ τοῦ Ἡβανς τῆς μορφῆς τοῦ Κροκοσυλλέκτου, ὡς «*gathering saffron flowers, and setting them into bowls in a*

⁴⁶) Ἡ Σφίγξ τῆς χρυσοῦς ἐπιμήκους ψήφου ἐκ Θίσβης, P.M. IV, 513 εἰκ. 457α, φέρει πλὴν τοῦ περιδεραιίου τριπλᾶ ψέλια καὶ εἰς τοὺς τέσσαρας πόδας. Τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα προσάγω ὡς χαρακτηριστικόν, καίτοι ἡ γνησιότης τοῦ θησαυροῦ τῆς Θίσβης ἠμφεσβητήθη, ἐπειδὴ τελικῶς δὲν ἀπεδείχθη ἡ κιβδηλία (βλ. αὐτόθι, 515). Ὅπωςδὴποτε τὰ παραστατικὰ στοιχεῖα εἶναι μινωικά ἢ τοῦλάχιστον μινωικοφανῆ.

⁴⁷) Τῶν πρώτων χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἐξ Ἀμνισοῦ: P.M. IV, 4002, πίν. LXVII a καὶ b. Διὰ τὰς δευτέρας βλ. καὶ ὑποσημ. 29. Ἄν ἡ τοιχογραφία τῶν «περδίκων», P.M. II, Frontispiece, ἀποδίδει ἀνακτορικοὺς κήπους καὶ οὐχὶ ἀγρίαν φύσιν, ὡς δέχεται ὁ Ἡβανς, τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσίν του παριστώμενα σπήλαια θὰ ἠδύναντο νὰ εἶναι τεχνητά.

*rocky field*⁴⁸, δὲν εἶναι ὁρθή. Δὲν παρίστανται ἀγγεῖα ἢ κάνιστρα, τὰ ὅποια πληροῦνται ἐκ τοῦ δρεπομένου ἀνθους τοῦ κρόκου, ἀλλὰ κεκοσμημένα ἀνθοδοχεῖα (γλάστρες), τοποθετημένα ἐπὶ ἐξεχόντων βράχων «ζαφοροκήπου», τῶν ὁποίων τὰ ὠραῖα καὶ εὐθυτενῆ ἀνθη δρέπει ἢ μεταξὺ τούτων κινουμένη μορφή⁴⁹. Διακρίνει τις τὰ στελέχη τῶν φυομένων ἐντὸς τῶν ἀνθοδοχείων ἀνθέων, εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν μάλιστα ὑψουμένων μεταξὺ δύο συμμετρικῶν «ἀμμάτων». Τὸ τοιχογραφικὸν διάζωμα θὰ περιεῖχεν ἀσφαλῶς πλείονας μορφὰς κινουμένας μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἀνθοδοχείων. Αἱ κοκκίδες τῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἀκραίων τεμαχίων τοῦ πίνακος παρὰ Ἡβανς (ἐνταῦθα γ καὶ δ) ἀναμφιβόλως ἀπετέλουν λαβὰς ἀνεπτυγμένας καὶ ἐλισσομένας, ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν δύο καλῶς διασφωζομένων ἀνθοδοχείων, καὶ δὲν θὰ αἰωροῦντο ὡς ὄρμοι ἐν τῷ πεδίῳ ὑπεράνω τῶν ἀνθέων, ὡς παρεστάθησαν⁵⁰. Ὁ κρο-

⁴⁸) Evans, P.M. I, 265. Πβλ. καὶ αὐτ. III, 21. Τὴν ἐρμηνείαν ἐδέχθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ P endlebury (αὐτ. 131: «represents a greysh-blue figure plucking crocuses and putting them into vases») καὶ ὁ Rodenwaldt, Fries 9.

⁴⁹) Ὁ μόνος κατανοήσας τὴν κίνησιν τῆς μορφῆς εἶναι ὁ Snijder, αὐτ. 38. ἀτυχῶς οὐδὲν προσάγων ἔρεισμα τῆς τοιαύτης τοῦ ἐρμηνείας: «Der Krokuspflücker ist bekannt genug und genügend ist das emsige Eilen des Knaben (?), der behende Krokusblüten von eingetopften Pflanzen pflückt, gewürdigt». Ἐφ' ὅσον ἡ δεξιὰ χεὶρ δὲν διεσώθη, ἀγνοοῦμεν κατὰ πόσον ἡ μορφή ἔδρεπε καὶ διὰ ταύτης ἀνθη ἐκ τοῦ πρὸ αὐτῆς κειμένου ἀνθοδοχείου ἢ θέσις τοῦ τελευταίου δὲν εἶναι ἀποδεικτική, ἀφοῦ ὁλόκληρος σειρά ὁμοίων παρίστατο ἐντὸς τοῦ κήπου.

⁵⁰) Ὅτι πρόκειται περὶ ἀγγείων καὶ οὐχὶ κάνιστρων ἀποδεικνύουν τὸ σχῆμα — πβλ. τὸ χεῖλος τοῦ τρίτου —, αἱ λαβαὶ καὶ ἡ διακόσμησις των. Ἡ διὰ λευκοῦ στίξις τῆς σκοτεινῆς ἐπιφανείας ἐνὸς τῶν ἀγγείων τούτων ἀποδίδει τὴν γνωστὴν MMIII τεχνικὴν τῶν ἐνθέτων διὰ λευκοῦ λιθίνων ἀγγείων, τῆς ὁποίας μέχρι τέλους τῆς περιόδου συχνὴ ἐγένετο μίμησις εἰς τὴν κεραμεικὴν (Evans, P.M. I, 413 κ.ἐξ. εἰκ. 297-300). Αἱ περὶ τὰ χεῖλη ταινίαι δὲν εἶναι σπάνιαι εἰς τὰ τοιαῦτα ἀγγεῖα. Ἀνθοδοχεῖα—flower-vases ἢ flower pots—τῶν ἀπεικονιζομένων σχημάτων ἦσαν συνήθη ἐν Κρήτῃ κατὰ τὴν MMIII περίοδον καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐποχὴν ἀκμῆς τῶν νέων ἀνακτόρων: πβλ. τὰ μικρὰ ἀνθοδοχεῖα τῶν Temple Repositories, P.M. I, 499 εἰκ. 357, ῥαδινώτερα, ἀλλὰ μὲ τὴν αὐτὴν χαρακτηριστικὴν διαμόρφωσιν τῶν χειλέων κατὰ ταινίας, ἐκ δὲ τῶν YMIIa τὸ χαρακτηριστικῶς ἀνάλογα: αὐτ. II, 278 εἰκ. 186 A καὶ D. Παραλλήλως ὑπῆρχον ἀνθοδοχεῖα σφαιρικοῦ ἢ ὠοειδοῦς μᾶλλον σχήματος, ὡς τὸ ἐκ Ζάκρου MMIIIβ, αὐτ. 472 εἰκ. 279 καὶ 279, εἰκ. 186 καὶ 187. Ἀνθοδοχεῖα ὑπῆρχον διαφόρου πλάτους, καὶ οὕτω παρίστανται εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Κροκοσυλλέκτη, ὅπου τὸ δεύτερον ἦτο στενώτερον, φαίνεται, ἀπὸ ὅτι παρεστάθη ὑπὸ Ἡβανς. Ἐνίοτε μάλιστα ἐφθάνον εἰς διαστάσεις πλάτους σημαντικὰς, ὡς ἐδίδαξαν τὰ βωμοειδῆ ἀνθοδοχεῖα τῆς ἐξ Ἀμνισοῦ τοιχογραφίας (P.M. IV, πίν. LXVIIa) καὶ τοῦ ἐξ ἠλέκτρου κυπέλλου τῶν Μυκηναίων (αὐτ. I, εἰκ. 183b 2).

κοσυλλέκτης δὲν ἐξῆλθεν εἰς τὸν κήπον μὲ πληθὺν κανίστρων ἐντὸς τῶν ὁποίων φυτεύει, ἀντὶ νὰ σωρεύη, δύο ἢ τρία ἄνθη! Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀποδεικνύει μᾶλλον περιορισμένην τὴν δρᾶσιν τῆς μορφῆς, ἢ ὁποία δὲν συλλέγει κρόκους εἰς ἄγγεῖα ἢ κάνιστρα διὰ νὰ τὰ μεταφέρει εἰς τὸ ἀνάκτορον ἢ τὸ ἱερόν, ἀλλὰ δρέπει ἄνθος ἢ ἄνθη ἐξ ἀνθοδοχείων τοῦ βασιλικοῦ κήπου. Ἐντελῶς ἀνάλογος εἶναι ἡ δρᾶσις τῶν πιθήκων τοῦ διαζώματος τῆς Οἰκίας τῶν Τοιχογραφιῶν: ὁ τοῦ πίνακος Χ παρὰ Ἡβανς (P.M. II), ἐγείρων τὴν προσθίαν χεῖρα θωπεύει τὰ ἐλκυστικὰ πολύχρωμα ἄνθη τοῦ παπύρου, ἐνῶ μικρὸν περαιτέρω ἀναπτύσσονται διπιδοειδῶς βλαστάνουσαι ἐπὶ προεξοχῶν βράχων, ὡς ἐξ ἀνθοδοχείων, «τοῦφαι» κρόκων καὶ κρινοειδῶν· ὁ τῆς εἰκόνης 264, αὐτόθι; δρέπει, θλῶν τὰ στελέχη δι' ἀμφοτέρων τῶν προσθίων χειρῶν, εὐσταλεῖς παπύρους. Οὕτω ἡ παριστωμένη κίνησις τοῦ Κροκοσυλλέκτου δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς μορφῆς τοῦ πιθήκου· τοῦναντίον εὐρίσκει τὰ παράλληλά της εἰς λίαν συγγενεῖς παραστάσεις. Εἰς τὴν Αἴγυπτον τοιαῦται παραστάσεις συνεδέοντο στενωτέρως μὲ σκηνὰς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος: ἐπὶ χρυσοχοϊκῶν π.χ. ἔργων τοῦ τάφου Κεναμόη παρίσταντο ἀναρριχώμενοι ἐπὶ ὑψηλῶν φοινικοδένδρων καὶ περισυλλέγοντες καρπούς⁵¹.

Οἱ οὕτω ἐλευθέρως κινούμενοι ἐντὸς κήπων κεκοσμημένοι καὶ μὲ ἰδιάζουσαν σκευὴν πίθηκοι μὲ τὴν ἀνθρωπομιμητικὴν των δρᾶσιν θὰ ἀπετέλουν προφανῶς «θέαμα» διὰ τοὺς μινωίτας, πολὺ δὲ πιθανὸν ἀνάλογοι ἐπιδείξεις τῶν εὐφυῶν τετραχείρων συνεδυάζοντο μὲ ἄλλα ἐπιδεικτικὰ θεάματα τῆς αὐλῆς, περὶ τῶν ὁποίων ἤδη σαφῶς μᾶς πληροφοροῦν τὰ μινωικὰ μνημεῖα. Οἱ ἀντιθετικῶς τὸ κυβίστημά των ἐκτελοῦντες δύο κυβιστητῆρες ὠραίου ὀρθογωνίου ἐκ χαλκηδονίου σφραγιδολίθου τῆς Κνωσοῦ (P.M. IV, σ. 501, πίν. LIVj) ἐκτελοῦν τὰς ἐπιδείξεις των ἐντὸς κήπου μὲ ἄνθη, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν μὲ κρόκους (χωρὶς ἴσως νὰ εἶναι, ἀφοῦ τὰ στελέχη των εἶναι ὑψηλά), φέρουν δὲ χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν κόμην των ἀνὰ δύο πτερά, τὰ ὁποῖα μᾶς ἐνθυμίζουν τὰς διαδηματικὰς ταινίας τῶν πιθήκων.

⁵¹ Ὑπῆρχον ἄνωτα ἢ μετὰ λαβῶν, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν, ἐποίκιλλον. Εἰς τὸ δεύτερον ἀνθοδοχεῖον ἀνήκουν εἰς τὸ εἶδος τῶν ὀκτωειδῶς ἐλισσομένων, τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὰ παραδείγματα γνωρίζομεν ἐξ ἄγγείων τῆς Κνωσοῦ (P.M. III, 310 εἰκ. 198) καὶ Ἀγ. Τριάδος, ἀνηκόντων εἰς ΥΜΙα χρόνους. Αἱ κοκκίδες τοῦ τεμαχίου δὲ δὲν εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἀντεγράφησαν ἀκριβῶς· ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχουν δὲν θὰ ἦσαν ἀσυμβίβαστοι πρὸς εὐρέως ἐλισσομένην διπλῆν λαβήν.

⁵² Ἡ ὡς ἄνω ἐπισκόπησις ἐπιβεβαιοῖ μᾶλλον χρονολογίαν MMIIIβ διὰ τὸν Κροκοσυλλέκτην.

⁵¹) Evans, P.M. II, 450

Παρατηρήθη ἰδιαίτερος καὶ ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ Ἡβανς μάλιστα, ὅτι θέματα μινωικά, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξελάμβανέ τις ὡς καθαρῶς ῥωπογραφικά, ὑποκρύπτουν χαρακτῆρα παραστάσεως τοῦ θρησκευτικοῦ κύκλου. Οὕτω ὁ Κροκοσυλλέκτης, κατὰ τὸν σοφὸν ἄγγλον ἐρευνητὴν, συνέλεγε τὸν ἱερὸν κρόκον, τοῦ ὁποῖου τὴν σχέσιν μὲ τὴν μινωικὴν θεότητα γνωρίζομεν ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων⁵². Ἡ θρησκευτικὴ ἐρμηνεία τῆς παραστάσεως δὲν ἀτονεῖ ἐκ τῆς γενομένης διαπιστώσεως, ὅτι πρόκειται περὶ πιθήκων κυνοκεφάλων: διὰ τὴν σχέσιν τῶν τελευταίων τούτων μὲ τὴν λατρείαν ὠμίλησε διὰ μακρῶν ὁ Ἡβανς καὶ προσήγαγε λίαν χαρακτηριστικὰ παραδείγματα⁵³: ὁ λατρευτὴς Κυνοκέφαλος τῆς Αἰγύπτου ὑπῆρξε, πιστεύει, τὸ πρότυπον κατὰ τὸ ὁποῖον παρεστάθησαν, ὡς ἀποδεικνύουν πολλαὶ παραστάσεις ἐπὶ σφραγισμάτων μάλιστα, σφραγίδων καὶ σφραγιστικῶν δακτυλίων, λατρεύοντες μὲ τὰς χεῖρας ὑψωμένας κυνοκέφαλοι πρὸ θεότητος. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι εἷς τούτων παρίσταται ἐν κήπῳ, ἂν κρίνη τις ἐκ τῶν ἀνθέων κρόκου τοῦ πεδίου. Εἷς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἀνήκει τὸ μνημονευθὲν σφράγισμα τοῦ «νεαροῦ Μινωταύρου», ὅστις, ὡς ἐλέχθη, εἶναι λατρεύων κυνοκέφαλος καθήμενος ἐπὶ σκίμποδος, καὶ οὗτος ἴσως ἐν κήπῳ. Οὐδὲ θεαματικαὶ ἐλιδεῖξεις τῶν ἱερῶν πιθήκων, ὡς αἱ τῶν κυβιστητῆρων, ἀθλητῶν, χορευτῶν, θὰ ἦσαν ἀσυμβίβαστοι μὲ τὰς πρὸς τιμὴν τῆς θεότητος ἐορτάς. Ἀπλῆ νῦν σύγκρισις μετὰ τῶν παρὰ Ἡβανς ἀπεικονισμένων παραδειγμάτων ἀποδεικνύει, ὅτι καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ σώματος, τόσον τῶν προσθίων καὶ ὀπισθίων ἄκρων⁵⁴ ὅσον καὶ τοῦ κορμοῦ, καὶ ἡ κίνησις εἶναι πολὺ ἀνάλογοι τῶν τοῦ κροκοσυλλέκτου πιθήκου, ὥστε ἡ προτεινομένη καὶ δι' ἄλλους λόγους ἐπιβαλλομένη ἐρμηνεία νὰ στηρίζεται ἔτι μᾶλλον.

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον σημεῖον, διὰ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὁποῖου κλειόμεν τὴν παροῦσαν μελέτην, ἂν δηλαδὴ διὰ τῶν διασωθέντων τεμαχίων εἶναι δυνατὴ ἡ ὀλοκλήρωσις μορφῆς δυναμικῆς καὶ κινητικῆς, ἐξ ἐκείνων εἰς τὰς ὁποίας μᾶς ἤθισεν ἡ μινωικὴ τέχνη, ἡ εὐσυνείδητος προσπάθεια, τοῦ ἱκανοῦ ζωγράφου Θ ω μ ᾱ Φ α ν ο υ ρ ᾱ κ η, τῆς ἀποκαταστάσεως μέρους τοῦ διαζώματος διὰ τῶν διασωθέντων τεμαχίων, δίδει ἤδη τὴν ἀπάντησιν. Τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα βεβαίως δὲν εἶ-

⁵²) Α ὕ τ. I, 265, 506, 507 καὶ εἰκ. 364 a, b.

⁵³) Α ὕ τ. II, 763-4 εἰκ. 492 a, b, c. Διὰ τὰ παλαιότερα ἐπὶ ΠΜ σφραγίδων παραδείγματα πβλ. ὑποσ. 33.

⁵⁴) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ διαμόρφωσις τῶν ποδῶν ὡς ἀνθρωπίνων εἰς τὰ μνημονευθέντα παραδείγματα κυνοκεφάλων. Οὕτω καταπίπτει τὸ ἐπιχείρημα τῶν ἐμμενόντων εἰς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Κροκοσυλλέκτου παιδὸς διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν ποδῶν.

ναι τὸ ἰδεῶδες, ἀφοῦ τὰ τεμάχια γ καὶ ε εἶναι δυνατόν νὰ ἀνήκουν εἰς ἄλλους πιθήκους τοῦ αὐτοῦ διαζώματος, ἡ δὲ συμπλήρωσις τῶν ἐλλειπόντων ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν τῶν τοιχογραφιῶν τῶν Κυανῶν Πιθήκων, αἵτινες ἀνήκουν εἰς ὀλίγον μεταγενεστέραν ἐποχὴν καὶ εἰς μᾶλλον προηγμένον στάδιον τέχνης. Δὲν ἐτοποθετήθησαν τὰ τεμάχια ζ καὶ η, τὰ ὅποια ὡς ἐκ τῆς κλίμακός των προφανῶς ἀνήκουν εἰς ἄλλο σημεῖον τοῦ διαζώματος, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ἡβανς διέγνωσε. Ἐπίσης δὲν ἐτοποθετήθη τὸ τεμάχιον δ, ἀφοῦ, κατὰ τὰ ἤδη λεχθέντα, οὐδεμίαν στενὴν συνάρτησιν δύναται νὰ ἔχη μὲ τὸ γ (αἱ κοκκίδες τοῦ θ' ἀπετέλουν ἀνεπτυγμένην λαβὴν ἑτέρου ἀνθοδοχείου). Ἰδιαιτέραν ἔμφανσιν εἰς τὴν σύνθεσιν ἔδωκε τὸ τεμάχιον τῆς οὐράς, ὅπερ παρὰ Ἡβανς ἀποτελεῖ διαταρακτικὸν στοιχεῖον. Τὸ τεμάχιον γ ἐτοποθετήθη χαμηλότερον καὶ πλησιέστερον πρὸς τὸ β, ἀφοῦ τοῦτο ἀπῆτει τόσον ἢ παρατήρησις ὅτι ὁ βράχος ἔδει μᾶλλον νὰ ὑπόκειται καὶ ὄχι νὰ ἐπιπροσθῆται ὑπὸ τοῦ μεταξὺ τῶν πυδῶν ἀνθοδοχείου ὅσον καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ σώματος τοῦ πιθήκου κατὰ δυναμικὸν περίγραμμα. Ἄν κριθῆ, ὅτι τὸ οὕτω ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι ἀπολύτως ἱκανοποιητικόν, θὰ ἀπέμενε πάντοτε ἡ λύσις, ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀνήκει εἰς ἄλλην μορφήν πιθήκου τοῦ αὐτοῦ διαζώματος. Ἀπλῆ νῦν σύγκρισις μεταξὺ τῶν πινάκων G i l i é r o n καὶ Φ α ν ο υ ρ ά κ η δεικνύει, ὅτι καὶ αἰσθητικῶς ἡ δευτέρα λύσις εἶναι πολὺ ἱκανοποιητικὴ καὶ μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς μινωικῆς δυναμικῆς ζωγραφικῆς.

Ἐκρίνα ὅτι ἦτο ὀρθὸν νὰ ἐπιμείνω ἐπὶ τοῦ θεματογραφικοῦ προβλήματος τῆς τοιχογραφίας τοῦ Κροκοσυλλέκτου, οὐχὶ μόνον διότι σημαντικὴ εἶναι ἡ ἀποκατάστασις μιᾶς τῶν μᾶλλον χαρακτηριστικῶν καὶ γνωστῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν, ἀλλὰ καὶ διότι πολλαπλᾶ εἶναι δυνατόν νὰ προέλθουν διὰ τῆς μελέτης ταύτης διδάγματα, ἀναμφιβόλως χρήσιμα τόσον εἰς τὸν ἐρευνητὴν, ὅσον καὶ εἰς τὸν περὶ τὰς ἀποκατάσεις μινωικῶν ἔργων ἀσχολούμενον καλλιτέχνην.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ